

Přírodní materiály ve výtvarných činnostech v mateřské škole

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obor: 7531R001 – Učitelství pro mateřské školy
Autor práce: **Lucie Čejpová**
Vedoucí práce: PhDr. Hana Valešová, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Čejpová**
Osobní číslo: **P16000718**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Název tématu: **Přírodní materiály ve výtvarných činnostech v mateřské škole**
Zadávající katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíle:

- 1) Popsat současný stav využívání přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v mateřské škole.
- 2) Vytvořit vlastní soubor výtvarných úkolů a zpracovat ho do podoby metodických listů. Navržené výtvarné aktivity ověřit v praxi, zdokumentovat pomocí fotografií a reflektovat.

Metody:

dotazníkové šetření, vypracování, realizace a evaluace výtvarných aktivit v mateřské škole

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

GAVORA, P. 2010. Úvod do pedagogického výzkumu. 2. rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-0.

HAZUKOVÁ, H. 2011. Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání. Praha: Raabe. ISBN 978-80-87553-30-5.

HLAVSA, J. 1986. Psychologické metody výchova k tvořivosti. Praha: SPN.

LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. 2003. Tvořivé vyučování. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0374-2.

VONDROVÁ, P. 2006. Tvoříme z přírodních materiálů: land-art pro děti. 1. vyd. Brno: Computr [i.e. Computer] Press. ISBN 80-251-1183-0.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Valešová, Ph.D.

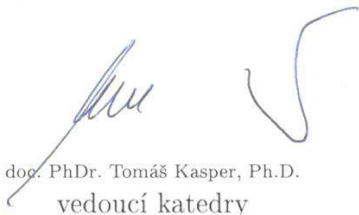
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání bakalářské práce: **11. dubna 2018**

Termín odevzdání bakalářské práce: **24. května 2019**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. června 2018

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

13. 6. 2019

Lucie Čejpová

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat paní Mgr. Haně Valešové, Ph.D. za poskytnutí konzultací, cenných rad a připomínek při vedení mé bakalářské práce. Velké poděkování patří také mé rodině a nejbližším za podporu a trpělivost během tvorby bakalářské práce.

Anotace:

Tématem této bakalářské práce je využití přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v mateřské škole. V teoretické části bakalářské práce jsou popsány a vysvětleny pojmy důležité pro dané téma. Teoretická část obsahuje základní charakteristiku Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání, popis motorického vývoje dítěte, význam výtvarných činností v mateřské škole, tvořivosti a tvořivé vyučování, environmentální výchovu v mateřské škole a druhy přírodních materiálů využitelných při výtvarných činnostech. Obsahem praktické části bakalářské práce je dotazníkové šetření určené učitelkám a učitelům mateřských škol, které je zaměřeno na zjištění četnosti a způsobů využívání přírodních materiálů v mateřských školách. Toto šetření je zde zpracováno a vyhodnoceno. Dále se zde nachází soubor mnou vytvořených metodických listů, které jsou zaměřené na práci s přírodním materiálem ve výtvarných činnostech v MŠ.

Klíčová slova: výtvarné činnosti, mateřská škola, vývoj dítěte, příroda, přírodní materiál, tvořivost, environmentální výchova

Annotation:

The theme of this bachelor thesis is the use of natural materials in the art activities in kindergarten. In the theoretical part of the bachelor thesis are described and explained concepts important for the topic. The theoretical part contains basic characteristics of the framework educational programme for pre-primary education, description of the child's motor development, importance of artistic activities in kindergarten, creativity and creative teaching, environmental education in the nursery and types of natural materials usable in artistic activities. The content of the practical part of bachelor thesis is the creation and realization of methodical sheets focusing on working with natural material in the art activities in kindergarten. In addition, a questionnaire inquiry to teachers and teachers of kindergartens, aimed at identifying the frequency and uses of natural materials in kindergartens, is processed and evaluated.

Keywords: art activities, nursery school, child development, nature, natural material, creativity, environmental education

Obsah

Seznam obrázků	9
Seznam grafů	9
Seznam tabulek.....	9
Seznam zkratk	10
ÚVOD.....	11
TEORETICKÁ ČÁST	13
1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.....	13
1.1 Vzdělávací obsah pro předškolní vzdělávání.....	13
1.2 Zastoupení výtvarné výchovy v rámcovém vzdělávacím programu	14
1.3 Klíčové kompetence.....	14
1.3.1 Kompetence k učení	14
1.3.2 Kompetence k řešení problémů.....	15
1.3.3 Kompetence komunikativní.....	15
1.3.4 Kompetence sociální a personální.....	15
1.3.5 Činnostní a občanská kompetence.....	15
2 Dítě předškolního věku	17
2.1 Motorický vývoj.....	17
2.2 Rozvoj jemné motoriky z hlediska dětské kresby v předškolním věku.....	18
3 Výtvarné činnosti v mateřské škole	20
3.1 Význam hry ve výtvarných činnostech.....	20
3.2 Výtvarné techniky využitelné v mateřské škole.....	21
3.2.1 Techniky plošného vyjádření	21
3.2.2 Techniky vytvářející nízký reliéf.....	23
3.2.3 Techniky prostorového vyjádření.....	23
3.3 Techniky a možnosti zpracování přírodního materiálu.....	23
3.4 Land art.....	24
3.5 Artefiletika v mateřské škole.....	25
4 Tvořivost a tvořivé vyučování	27
4.1 Tvořivost	27
4.2 Tvořivé vyučování	28
5 Environmentální výchova v mateřské škole	29
6 Přírodní materiál využitelný pro tvoření s dětmi předškolního věku	31

6.1	Druhy přírodních materiálů.....	31
6.2	Bezpečnost a hygiena při práci s přírodním materiálem.....	33
6.3	Sběr.....	34
6.4	Uchování materiálu a výtvarných prací.....	34
VÝZKUMNÁ ČÁST		36
7.1	Cíl výzkumné části.....	36
7.2	Výzkumná otázka.....	36
7.3	Stanovení předpokladů.....	36
7.4	Dotazníkové šetření.....	36
7.4.1	Distribuce dotazníkového šetření.....	37
7.4.2	Vyhodnocení dat z dotazníkového šetření.....	38
7.5	Zhodnocení a závěr výzkumné části.....	46
PRAKTICKÁ ČÁST		48
8.1	Cíl praktické části.....	48
8.2	Charakteristika metodických listů.....	48
8.3	Přehled metodických listů.....	49
	Metodický list č. 1.....	50
	Metodický list č. 2.....	53
	Metodický list č. 3.....	56
	Metodický list č. 4.....	59
	Metodický list č. 5.....	62
	Metodický list č. 6.....	65
	Metodický list č. 7.....	68
8.4	Celková reflexe a diskuse.....	71
ZÁVĚR		72
Literatura		73
Internetové zdroje		74
Seznam příloh		7
Seznam obrázků v přílohách		7

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Drcení částí rostlin a přenesení jejich pigmentů na látku	52
Obrázek 2 – Pytlíčky dekorované bramborovými tiskátky	55
Obrázek 3 – Tvorba ptáčka z peří – lepení.....	58
Obrázek 4 – Výroba zmenšeniny lesa z přírodního materiálu	61
Obrázek 5 – Zapouštění anilinových barev do vlhkého podkladu a solení.....	64

Seznam grafů

Graf 1 – V jakém prostředí se nachází mateřská škola, ve které pracujete?	38
Graf 2 – Využíváte v mateřské škole přírodní materiál ve výtvarných a tvořivých činnostech?	39
Graf 3 – Jak často mají děti možnost práce s přírodním materiálem ve výtvarných a tvořivých činnostech?.....	39
Graf 4 – V jakém ročním období využíváte přírodní materiál nejvíce?	40
Graf 5 – Jaká je dle Vašeho názoru největší výhoda využití přírodního materiálu pro práci s dětmi v mateřské škole?	42
Graf 6 – Mají děti možnost nasbírat si přírodní materiál k následné práci samy?	43
Graf 7 – Skladujete v mateřské škole přírodní materiál k dalšímu použití?	44

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Přehled materiálu rostlinného původu a možnosti jeho využití	32
Tabulka 2 – Přehled materiálu živočišného původu a možnost jeho využití	32
Tabulka 3 – Přehled materiálu neživé přírody a možnosti jeho využití	33
Tabulka 4 – Jaký přírodní materiál používáte ve výtvarných činnostech nejčastěji?	41
Tabulka 5 – Jakým způsobem uchováváte přírodní materiál?	44
Tabulka 6 – Přehled metodických listů	49

Seznam zkratk

- RVP – Rámcový vzdělávací program
- RVP PV – Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělání
- MŠMT
- ŠVP – školní vzdělávací plán
- TVP – třídní vzdělávací plán
- ČR – česká republika

ÚVOD

Předškolní věk je klíčovým obdobím, ve kterém dochází k formování osobnosti člověka, jeho postojů a morálních hodnot. Při vytváření vztahu ke světu a prostředí, ve kterém žijeme, hraje velkou roli dětská fantazie, představivost a touha neustále poznávat a objevovat něco nového. Ideální podmínky k naplnění těchto přirozených potřeb dítěte nám poskytuje příroda. Každé dítě by mělo mít možnost kontaktu s přírodou a práce s přírodním materiálem, ať už v rodině nebo v prostředí mateřské školy.

Již od mala jsem byla vedena ke kladnému vztahu k přírodě, kde jsem trávila většinu svého volného času. Tento postoj mě doprovází celý život a postupem času se má potřeba kontaktu s přírodou stále zvětšuje. Zároveň mě vždy velmi bavilo tvořit a relaxovat při nejrůznějších výtvarných činnostech. Když jsem se tedy rozhodovala pro téma své bakalářské práce, bylo téma přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v mateřské škole jasná volba. Spojení přírody a výtvarných činností je dle mého názoru pro děti předškolního věku velmi důležité. Je prospěšné jak pro jejich zdraví a správný vývoj, tak pro rozvoj motoriky, získání povědomí o prostředí, ve kterém žijeme a předmětů, které se v něm nachází.

V úvodu teoretické části mé bakalářské práce je krátce popsán rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělání a charakteristika dítěte předškolního věku. Dále se zde zabývám především významem výtvarných činností v mateřské škole, které mají velký vliv na rozvoj jemné a hrubé motoriky, fantazie a tvořivosti. Díky bohaté nabídce výtvarných a tvořivých činností mají děti možnost lepšího sebevyjádření a poznávání samy sebe i svého okolí. S těmito pojmy také úzce souvisí kapitola o artefietice, což je specifické pojetí výtvarné výchovy, které je založeno na reflektivním, tvořivém a zážitkovém vzdělávání. Dalším důležitým tématem, kterému se zde věnuji, je environmentální výchova v předškolních zařízeních. Ta má za úkol budovat v dětech pozitivní vztah k přírodě, životnímu prostředí a zároveň se zabývá poznáváním přírodních vztahů a vlivem člověka na ni. Na závěr teoretické části jsou vypsány druhy přírodních materiálů, které můžeme využít ve výtvarných činnostech v mateřské škole, techniky a vhodné způsoby jejich sběru a uchování.

V praktické části se zaměřuji na zjištění současného stavu využívání přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v předškolních zařízeních. Toto zjišťování probíhalo prostřednictvím dotazníkového šetření, které vyplňovaly učitelky mateřských škol.

Dále se zde nachází soubor aktivit, které jsou zpracované do sedmi metodických listů. Ty jsou zaměřené právě na práci s přírodním materiálem. Část metodických listů je ověřena v praxi a doplněna fotografiemi hotových dětských prací.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) je kurikulární dokument na státní úrovni vydaný ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Vychází z Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR a ze zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). RVP PV vymezuje hlavní podmínky, pravidla a požadavky pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku a slouží jako základ pro následnou tvorbu školního vzdělávacího programu (ŠVP), který je tvořen pedagogy a na jehož základě jsou dále tvořeny třídní vzdělávací programy (TVP) (MŠMT 2018, str.5).

Koncepce předškolního vzdělávání je založena tak, aby si dítě během svého vzdělávání osvojilo základy klíčových kompetencí a získalo tak předpoklady k vlastnímu celoživotnímu vzdělávání, které mu lépe umožní prosazení a uplatnění ve společnosti. RVP PV je rozděleno na základní čtyři cílové kategorie a to na: rámcové cíle, klíčové kompetence, dílčí cíle a dílčí výstupy. Tyto kategorie spolu souvisí a vzájemně se propojují. Při vědomém a systematickém naplnění stanovených záměrů v praxi učitele, dochází u dětí k osvojení kompetencí a jejich postupnému zdokonalování (MŠMT 2018, str. 9).

1.1 Vzdělávací obsah pro předškolní vzdělávání

V RVP PV je vzdělávací obsah vymezen tak, aby vedl k naplnění vzdělávacích cílů, a to stejně jako na dalších vzdělávacích úrovních v podobě vzdělávací nabídky a očekávaných výstupů, které jsou zde popsány pouze obecně, tedy rámcově. Je stanovený společně pro celou věkovou skupinou, která spadá do předškolního vzdělávání, tj. pro děti ve věku od 2 do 6 (případně 7) let. Vzdělávací obsah je v RVP PV rozdělen do pěti vzdělávacích oblastí, a to na oblast biologickou, psychologickou, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Tyto oblasti jsou dále pojmenovány:

- **Dítě a jeho tělo** (oblast biologická)
- **Dítě a jeho psychika** (oblast psychologická)
- **Dítě a ten druhý** (oblast interpersonální)
- **Dítě a společnost** (oblast sociálně-kulturní)
- **Dítě a svět** (oblast environmentální)

Všechny oblasti se vzájemně prolínají, ovlivňují a podmiňují. Z tohoto důvodu je nutné i jejich přirozené propojování v praxi. Vzdělávání bude pro děti o to přirozenější a účinnější, o co větší bude vzájemné propojení všech vzdělávacích oblastí. Jsou zpracovány tak, aby jim učitelé co nejlépe rozuměli a aby s obsahem mohli dále snáze pracovat (MŠMT 2018, str. 14).

1.2 Zastoupení výtvarné výchovy v rámcovém vzdělávacím programu

Výtvarná výchova je zastoupena ve všech pěti vzdělávacích oblastech, které jsou obsaženy v RVP PV. Co se týče všeobecného vzdělání, sleduje výtvarná výchova cíle obecných i speciálních výtvarných dispozic dítěte. Tím se propojuje s ostatními výchovně-vzdělávacími složkami, ale nelze ji jimi nahradit. Jedná se spíše o vzájemné doplnění a obohacení. Příkladem tohoto sblížení jednotlivých složek může být například výtvarný úkol, ve kterém dítě zachycuje vztahy mezi osobami nebo člověkem a zvířetem. V tomto případě je spojí interakční oblasti RVP PV a narůstající zkušenost dítěte, díky čemuž je dítě schopné zvolit vhodné náměty do své výtvarné práce (Hazuková, 2011, str. 11).

Ve výtvarné výchově jsou východiskem pro práci s dětmi předškolního věku tři rámcové cíle RVP PV, do kterých patří: rozvíjení dítěte včetně jeho poznání a učení, osvojení si základních hodnot a pravidel společnosti, získání osobní samostatnosti a předávání svých postojů společnosti (Hazuková, 2011, str. 17).

1.3 Klíčové kompetence

Jedná se o cílový souhrn předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince ve společnosti, v podobě výstupů (MŠMT, 2018, str. 10). Zjednodušeně jsou tedy klíčové kompetence vše, co by mělo dítě před začátkem školní docházky zvládnout a znát.

Dále sepsané klíčové kompetence nejsou formulované přesně podle RVP PV, nýbrž jsou zkráceny, napsány vlastními slovy a jsou vybrány pouze ty, které jsou klíčové k tématu bakalářské práce.

1.3.1 Kompetence k učení

- dítě je schopno se soustředit, pozorovat, zkoumat, objevovat, všimnout si souvislostí, schopnost používání jednoduchých pojmů.
- uplatnění získané zkušenosti v praktických situacích (*správné řešení výtvarných problémů*).

- aktivní zapojování do okolního světa (*společná příprava na výtvarnou činnost a její následné zhodnocení*).
- vědomé i spontánní učení, soustředění na činnost, vynaložené úsilí (*samostatné plnění výtvarného úkolu*).

1.3.2 Kompetence k řešení problémů

- všímání si dění a problémů ve svém okolí (*motivace a náměty pro tvorbu*).
- řešení problémů na základě vlastní zkušenosti (*včetně výtvarných problémů*).
- experimentování (*explorační činnosti ve výtvarné výchově*) hledání nových možností řešení problémů.
- rozlišení funkčních a nefunkčních řešení.

1.3.3 Kompetence komunikativní

- ovládání řeči, samostatné vyjadřování myšlenek, porozumění otázce a zvolení vhodné odpovědi, slovní reakce na a vedení smysluplného dialogu
- schopnost vyjadřovat a sdělovat své prožity, pocity a nálady (*při společném hodnocení, vyprávění výtvarného příběhu*)
- domlouvání se slovy i gesty, porozumění jednoduchým symbolům
- povědomí o tom, že se lidé dorozumívají i jinými jazyky a je možné se jim učit (*poznání, že vyjádření výtvarným prostředkem je také jistý druh komunikace*)

1.3.4 Kompetence sociální a personální

- samostatné rozhodování o svých činnostech
- utvoření a vyjádření vlastního názoru (*hodnocení průběhu a výsledku výtvarných aktivit*)
- projevení citlivosti a ohleduplnosti k druhým (*při hodnocení výtvarných prací*)
- schopnost prosazení i podržení ve skupině
- schopnost spolupráce, vzájemné pomoci, respektu
- přijímání a návrh kompromisů (*výtvarné činnosti ve skupině nebo ve dvojici*)

1.3.5 Činnostní a občanská kompetence

- schopnost poznat a využít své silné a slabé stránky (*hodnocení ve při výtvarné činnosti*)
- odhadnutí následků svého jednání a nápadů, přizpůsobení okolním změnám (*řešení výtvarných úkolů*)

- uvědomění si svého vlivu na prostředí, ve kterém žije (*využití námětů z přírody a svého okolí pro výtvarné činnosti*)
- dodržování bezpečnosti pro sebe i ostatní v okolí (*bezpečnost při výtvarných činnostech, např. s nůžkami atd.*)

2 Dítě předškolního věku

V obecném pojetí označuje termín předškolní věk celé období od narození dítěte, až do nástupu na základní školu. V užším slova smyslu se jedná pouze o období, kdy dítě navštěvuje mateřskou školu, tedy od 2-3 let do 6-7 let, tedy do doby, kdy dítě zahájí povinnou školní docházku. Nebylo by však správné je chápat pouze z tohoto hlediska, neboť je mnoho dětí, které do mateřské školy nechodí. Mimo jiné musíme mít na paměti, že na prvním místě je především rodinná výchova, která má v životě dítěte nenahraditelnou roli. Mateřská škola rodinnou výchovu pouze doplňuje a napomáhá dalšímu rozvoji dítěte (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 86).

Od tří let věku dítěte bývají změny v rozvoji méně nápadité, než tomu bylo doposud, neboť se již tolik netýkají základních lidských dovedností. I přesto jsou však tyto změny velmi významné. Výrazně ovlivňují to, jaké postavení dítě zaujme ve společnosti vrstevníků svou pohybovou obratností při různých činnostech. Individuální osobnost dítěte se v tomto věku stává více zřetelnější (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 88).

Dítě umí na začátku tohoto období běhat, mluvit, jeho ruce dobře spolupracují, takže je schopno vykonávat i jemnější práci. Je schopno uvědomovat si existenci svého vlastního já a svého okolí. Do jisté míry zvládne fungovat samostatně. Dokáže se částečně obléct, najíst a provádět základní hygienické úkony. Má větší zájem o interakci s vrstevníky, společnou hru a zvládne se zapojovat do kolektivních aktivit. Jeho již získané dovednosti a kompetence se dále rozvíjejí učním, stávají se komplexnější a urychluje se tak proces osamostatňování (Thórová, 2015, str. 381).

Erikson toto období dětského vývoje označil za věk iniciativy, jehož hlavní potřebou je aktivita, činnost a spolupráce (Erikson, 1950).

2.1 Motorický vývoj

U dítěte předškolního věku se velmi rychle rozvíjí a zdokonalují motorické schopnosti. Zlepšuje se jeho pohybová koordinace, hbitost, obratnost a plynulost pohybů. V tomto věku si děti osvojují nové komplexní motorické dovednosti. Zlepšuje se schopnost naučit se sekvenci pohybů při vykonávání složitější motorické činnosti, což dítěti umožňuje osvojit si základy některých sportovních aktivit. Děti v tomto věku však mají ještě omezenou schopnost udržet rovnováhu a vnímat a předvídat své vlastní pohyby, což brání ideálnímu zvládnutí techniky konkrétní sportovní aktivity (Thórová, 2015, str. 386).

V oblasti jemné motoriky je rozvíjena zručnost při hrách s různým materiálem, jako například ve hře s pískem, plastelínou a zejména v kresbě, kde se kromě rozvoje jemné motoriky projevuje i rychlý nárůst jeho rozumového pochopení světa. Začíná se projevovat dominance ruky (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 88).

Příroda kolem nás nabízí nespočet možností a různorodých předmětů, díky kterým přirozeně dochází k rozvoji jemné i hrubé motoriky. Pro rozvoj jemné motoriky je vhodná například hra s pískem, kamínky, klacíky, sbírání plodů a mnoho dalších. Hrubá motorika se rozvíjí při běžném pohybu venku, jako je například přelézání překážek, podlézání, šplhání, skákání a další.

2.2 Rozvoj jemné motoriky z hlediska dětské kresby v předškolním věku

V předškolním věku se dítě připravuje na nejdůležitější dovednost z hlediska grafomotoriky a tou je psaní. *„Výkon v oblasti grafomotorické nápodoby souvisí s jeho kognitivním vývojem. Dítě dokáže tvar reprodukovat až ve chvíli, kdy rozumí jeho strukturu a s pomocí kognitivního procesu analýzy a syntézy dokáže tvar napodobit.“* (Thórová, 2015, str. 386).

Předškolní věk je často označován za období zlatého věku dětské kresby. Děti se v tomto věku kromě kresby věnují i jiným tvořivým činnostem, jako je například stříhání, lepení, trhání, skládají různé celky a kompozice. Předškolní dítě patří do stádia tzv. rané lineární dětské kresby (Thórová, 2015, str. 384).

Tříleté dítě zvládne své pohyby rukou ovládnout natolik, že mu nedělá problém napodobit různý směr čáry. Zároveň roste i jeho schopnost vyjádřit pomocí kresby svou vlastní představu. U tříletých dětí se ve většině případů jedná zatím pouze o jakousi čmáranici, kterou dítě posléze pojmenuje, ačkoliv se výtvar danému předmětu vůbec nepodobá.

U čtyřletého dítěte vypadá kresba už o poznání realističtěji, i když zatím jen v nejhrubších obrysech. Kresba člověka je pro dítě v tomto věku asi nejzajímavějším námětem. V tomto případě dítě často zdůrazní nějaký detail, který je pro něj subjektivně důležitý (oči, náušnice, neštovice). Dítě začíná kresbu lidské postavy hrubím znázorněním těla, nohou a velké hlavy s hlavními částmi obličeje (oči, pusa) – hlavonožec. Postupně přechází do kresby postavy s trupem, u které nejprve převažuje znázornění s jednodimenzionálními končetinami. U každého dítěte trvá období hlavonožce různě dlouhou dobu, někdy se může jednat o pár dní, v jiném případě o měsíce. Přibližně do pěti let se často stává, že dítě začne kresbu s jistým záměrem, ale konečné dílo může ještě pojmenovat úplně jinak, než původně zamýšlelo (Thórová, 2015, str. 384).

Po pátém roce se dítě dostává do stádia konvenční dětské kresby, ve kterém skrze kresbu vyjadřuje své vlastní prožitky. Končetiny bývají znázorněny dvojdimenzionálně a přibývají zde detaily. U postavy člověka z počátku chybí krk a hlava je položena přímo na trupu. Tělo se skládá z několika tvarů, představujících jednotlivé části těla (hlava je kruh, trup je zobrazený jako ovál, čtverec, obdélník nebo trojúhelník atd). Kresba pětiletého dítěte již odpovídá předem míněné představě. Bývá mnohem detailnější a je na ní znát lepší motorická koordinace (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 88).

V předškolním věku děti rády vytváří různé grafomotorické prvky a symboly. Mnoho dětí je v tomto věku schopno vybarvování v rámci linií bez velkého přetahování. V době, kdy je dítě schopno nakreslit kříž a čtverec, přichází pomalu období, kdy je dítě dostatečně zralé na experimentování s tvary písmen a číslic. Může se však stát, že je dítě fyziologicky percepčně nezralé, což má za následek, že písmena a číslice jsou napsané zrcadlově (Thórová, 2015, str. 385).

3 Výtvarné činnosti v mateřské škole

Různé podoby umění ovlivňují dítě již od chvíle, kdy začíná vnímat svět kolem sebe. Setkává se s nimi při činnostech patřících k běžnému životu (při procházce, při cestě autem, v televizi). Již od útlého věku je vhodné učit děti rozeznávat kvalitní autorskou tvorbu a seznamovat je se současnými uměleckými díly. Pokud chce učitelka v mateřské škole rozvíjet výtvarné a tvůrčí vlohy dětí, může se inspirovat díly vybraných umělců a pokusit se ovlivnit dětské tvoření podněty, které přicházejí z profesionálního výtvarného umění. Vizuálním kontaktem s obrazy, objekty a plastikami (přímým, nebo z uměleckých publikací) si dítě vytváří vztah k umění (Vondrová, 2001, str. 9).

Dítě předškolního věku má potřebu poznávat nové věci a nebojí se experimentovat. Je schopno si velmi dobře zapamatovat nově získané informace i z výtvarné teorie, či historie. *„Základy, které tak získá, se mohou stát odrazovými body pro jeho budoucí vztah k výtvarnému umění, estetice a umění vůbec.“* Děti by měly mít možnost poznávat rozmanité styly práce s barvou, liniemi a tvárnou hmotou, a učit se tak novým výtvarným technikám i kreativní tvorbě s neobvyklým materiálem. (Vondrová, 2001, str. 9).

Výtvarná výchova v rámci všeobecného vzdělávání sleduje cíle rozvoje obecných i speciálních výtvarných dispozic dítěte. Oba tyto směry v rozvoji dítěte se vzájemně doplňují a obohacují. Výtvarná výchova probíhá prostřednictvím výtvarných činností, které jsou zároveň součástí jejího obsahu a jejím prostředkem. Jedná se tedy o činnosti s výtvarnými prostředky (Hazuková, 2011, str. 11).

3.1 Význam hry ve výtvarných činnostech

Výtvarné činnosti v mateřské škole jsou forma vzdělávání, při kterých můžeme experimentovat s různými materiály, nástroji, podklady a technikami. Prostřednictvím výtvarných činností rozvíjíme u dětí předškolního věku fantazii, kreativitu, tvořivé myšlení, estetickou senzibilitu i vkus dítěte.

Než však přejdeme přímo k výtvarné činnosti, je velmi důležitá motivační fáze, do které mimo jiné patří i hra. Herní aktivity jsou v předškolním věku hlavním prostředkem učení, a proto je toto období označováno za zlatý věk dětské hry. Hra dítěti napomáhá nalézt cestu k tvořivosti a upevňuje vazby mezi stálými a nově získanými poznatky. *„Teprve mezi 3. a 4. rokem dítě dokáže vzhledově velmi odlišný předmět ve fantazii přeměnit na úplně jinou věc. S rozvojem symbolického myšlení se pro dítě stává v tomto období velmi atraktivní fantazijní symbolická hra.“* Dítě dokáže díky pružné fantazii měnit význam předmětu podle toho, jak

při hře potřebuje, čemuž napomáhá i stále se zlepšující schopnost zobecňování (Thórová, 2015, str. 382).

Pokud zařadíme hru do motivační fáze před výtvarnou činností, zintenzivníme tak prožitky dítěte a pomůžeme mu lépe pochopit nové výtvarné techniky, materiály a témata. Před výtvarnou činností je ideální zařadit například:

- hry experimentální, u kterých dítě zkoumá materiál a nástroje
- hry dramatické, kde má dítě možnost proměnit se na chvíli v cokoliv si zamane, stát se někým jiným.
- hry symbolické, kdy daný předmět znázorňuje něco úplně jiného

Hlavním významem hry jako motivace je zaujmout děti daným tématem a přiblížit jim ho z různých úhlů pohledu. Aktivní činnost přináší vlastní zážitky, které potom děti zakomponují do svého výtvarného díla (Vondrová, 2001, str. 12).

3.2 Výtvarné techniky využitelné v mateřské škole

Současná i starší umělecká tvorba poukazuje na fakt, že výtvarným prostředkem umožňujícím realizaci výtvarného sdělení se může stát za určitých podmínek téměř cokoliv z našeho okolí. Stále se objevují nové prostředky pro výtvarnou tvorbu. Výtvarné techniky využitelné v mateřské škole se nejčastěji rozdělují podle toho, zda se realizují v ploše, v prostoru, prostorových formách, nebo zda tvoří pomyslný přechod mezi těmito základními podobami (Hazuková, 2011, str. 52).

3.2.1 Techniky plošného vyjádření

Kresba

Kresba je výtvarná technika, jejíž hlavním vyjadřovacím prostředkem je linie. Patří mezi nejpřirozenější výtvarnou činnost, která se nejvíce rozvíjí právě v předškolním věku. Dítě pomocí kresby ilustruje své vlastní myšlenky, představy a zájmy. Podle Uždila (1966, str. 53), poskytuje kreslení dítěti nejvíce možností pohotově a bohatě vyjádřit svůj vztah k zobrazovanému. V předškolní výchově se dítě seznamuje s materiálem, který se ke kresbě používá a učí se s ním pracovat. Nejmenší děti se nejprve učí vést linii různými směry, přerušovat ji, lomit a získat větší jistotu tahu. U čtyřletých až pětiletých dětí začíná kresba nabírat na obsahovosti a zdokonaluje se technika jejího provedení. U pětiletých až šestiletých dětí je nárok na obsahovou stránku kresby o něco vyšší, protože je to jedna z určovacích oblastí školní zralosti. Děti by v tomto věku měly být schopny zachytit předměty ze svého

okolí i prostý děj. Očekává se, že kresba bude obsahovat více detailů, jako je například nos, krk, plot atd (Uždil, 1966, str. 53).

Dětské omalovánky nejsou malbou, ale řadí se do barevné kresby, kdy dítě obrázek pouze vybarvuje. Kresbu dělíme na dvě části – jednobarevná a kolorovaná. Dále může být kresba ve vztahu k linii a podkladu rozdělena na pozitivní a negativní. Pozitivní kresba spočívá v tom, že je černá linie přenesena na světlý podklad. Negativní kresba je naopak světlá linie na tmavém podkladu (Hazuková 2011, str. 52).

Při kresbě se v mateřské škole mohou používat například tyto pomůcky: tužky, pastelky, voskovky, olejové pastely, rudky, uhel i barevné tuše.

Z přírodních materiálů pak například tráva, hlína, kamínky, opálené klacíky, květy a listy rostlin.

Malba

Hlavním vyjadřovacím prostředkem malby jsou barevné skvrny a jejich kontrast. Pracuje se zde s barvou a plochou. V mateřské škole se malba realizuje především barvami, které jsou ředitelné vodou. Nejvhodnější jsou pro předškolní děti barvy krycí, mezi kterými bývají nejpoužívanější temperové barvy. Vodové barvy slouží zejména pro kolorování kresby. Kresbu je možné malovat i kolorovat také suchým pastelem (Hazuková, 2011, str. 53).

Malba v předškolním věku slouží k prohloubení vztahu ke skutečnosti. Rozvíjí fantazii, barevné cítění a vkus dítěte. Dětem se velmi líbí, když mají možnost hrát si a experimentovat s barvou, což zpravidla přináší i větší odvahu k práci. Děti během malby poznávají různé barvy a objevují možnosti jejich míšení a vzniku zcela nových odstínů (Uždil, 1966, str. 54).

K malbě v mateřské škole se mohou používat například barvy temperové, vodové, anilinové a latexové.

Z přírodních materiálů je pak možné použít k malbě např. hlínu, koření a kávu, jejichž pigment pak můžeme využít. Aby bylo možné použít tento materiál k malbě, je nutné zředit jej vodou, či jinou tekutinou.

Aplikované a kombinované techniky

V mateřské škole bývá často používán otisk, který lze udělat pomocí téměř čehokoliv, co má nějakým způsobem zajímavou strukturu nebo tvar. Velmi oblíbený je také otisk některé části těla např. dlaně, prstů a chodidla, čímž vznikne hezká osobní vzpomínka. V MŠ tyto

techniky můžeme dále znát také jako monotyp – otisk motivu provedeného tiskařskou barvou na skleněnou desku, fólii nebo čtvrtku a protisk – vyrytí kresby položené na desce s naválenou barvou na papír (Hazuková, 2011, str. 53).

3.2.2 Techniky vytvářející nízký reliéf

- plošné konstruování – koláž, dekoláž, asambláž atd (listy, kameny, větve, květy rostlin)
- tradiční grafické techniky – tisk z výšky, tisk z plochy, tisk z hloubky (otisk struktury listu, kůry, šišky atd)
- obdoby tradičních grafických technik – např. tisk z desek vytvořených koláží, případně dalšími reliéfními strukturami
- frotování povrchů – z přírodních i umělých forem (velmi oblíbená v mateřské škole bývá např. frotáž kůry stromu nebo struktury listů)
- další techniky do podkladu – založené na různých způsobech zasahování do podkladu, jeho narušování celistvosti atd.
- kombinované techniky – kombinace dvou a více uvedených technik

3.2.3 Techniky prostorového vyjádření

- plastický přístup – tvarování hmoty modelováním měkkých materiálů, jako je například sochařská a keramická hlína, modelína, jíla
- sochařský přístup – ubírání hmoty (kamene, dřeva)
- konstruktivní přístup – sestavování, vrstvení materiálu (konstruování staveb z přírodních materiálů, jako jsou např. šišky, kameny, větve, listy apod.)

3.3 Techniky a možnosti zpracování přírodního materiálu

Využití přírodního materiálu ve výtvarných činnostech v mateřské škole je v dnešní době velmi oblíbené. Přírodní materiál nabízí dětem specifický kontakt s přírodou, který je v současné době velmi potřebný. Děti jej mohou vnímat nejen zrakem a hmatem, ale také čichem, takže dochází k rozvoji hned několika smyslů. Výrobky z přírodnin mají nižší ekologickou stopu, než výrobky z umělých hmot a zároveň má práce s nimi hluboký význam i pro estetické vnímání dítěte. Z přírodních materiálů se mohou vyrábět různé hračky, dekorace, a uplatňují se i v moderním umění.

Při práci s přírodním materiálem se děti seznamují s kulturními hodnotami a řemeslnými technikami našich předků, kteří žili v mnohem těsnějším kontaktu s přírodou, než je tomu

v současnosti. Mezi tyto techniky patří například pletení a tkaní z přírodních vláken a pletiv, jako je lýko, proutí, orobinec, sláma, tráva nebo šustí. Dále výroba keramiky, techniky zdobení kraslic a další.

Využití přírodního materiálu má hned několik výhod. Je snadno dostupný téměř v každém ročním období (i když např. v zimě je jeho dostupnost značně omezena), není finančně náročný, je lehce zpracovatelný a tvárný. Navíc prohlubuje u dětí kladný vztah k přírodě. Materiál s výraznou strukturou, jako jsou například šišky, listy, kůra stromů a další, můžeme využít k tisku nebo frotáži. Dále je možné z něj sestavovat plošné obrazce, mozaiky a koláže. Dá se z něj konstruovat, modelovat, lámat, muchlat, vtlačovat a tvarovat. Techniky a postup tvoření volíme vždy s ohledem na věk dětí a jejich motorické schopnosti.

Pokud si zvolíme ve výtvarných činnostech právě přírodní materiál, je velmi důležité mít o daných přírodninách alespoň základní znalosti. Některé přírodniny můžeme použít čerstvé, nebo přímo ve stavu, ve kterém jsme je našli. Jiný přírodní materiál se musí ošetřit nebo vyvařit, abychom předešli zdravotním rizikům. Dále je možné materiál sušit, lisovat, barvit, nebo namáčet, aby byl poddajnější (pedig, proutí, sláma, kukuřičné šustí). Jeden druh materiálu lze zpracovat hned několika technikami, proto postup přípravy vždy záleží na tom, co máme s daným materiálem v plánu.

3.4 Land art

Land art znamená v překladu z anglického jazyka zemní umění neboli umění země. Jedná se o jeden ze směrů akčního umění, který se zaměřuje na různé zásahy v přírodě nebo na práci s neobvyklým materiálem v přírodě. „*Umělci tzv. land-artisté, zasahují výtvarným způsobem přímo do přírodního terénu, nebo se soustředí na sběr zajímavého přírodního materiálu a z něho pak instalují objekty v přírodě nebo v místnostech, například v galeriích.*“ (Vondrová, 2001, str. 91). Základem toho směru umění je také akce, takže zde není důležitý výsledek, nýbrž samotný prožitek z tvorby. Trvalost díla nebývá příliš dlouhá, proto je dobré si průběh i výsledek akce zdokumentovat. Nejčastěji aplikovanou land-artovou tvorbou u dětí, je velmi oblíbený domeček pro skřítky (Vondrová, 2001, str. 91).

K land-artové činnosti se přiřazuje také empaketáž. Tato výtvarná technika spočívá v zabalování předmětů nebo jejich částí do atypického obalu nebo zakrýváme přírodní útvar či část terénu (Vondrová, 2001, str. 91).

V případě, že chce pedagog vyzkoušet v mateřské škole land-art, je nutné předem dostatečně prozkoumat terén v blízkosti školy, a to jak kvůli bezpečnosti, tak kvůli vhodnosti prostředí k činnosti.

3.5 Artefiletika v mateřské škole

Artefiletika je reflektivní, tvořivé, a především zážitkové pojetí vzdělávání, které vychází z umění a kulturních projevů. Směřuje k poznávání okolního světa a sebepoznávání prostřednictvím reflektivního dialogu o zážitcích z tvorby. Jedná se o pojetí výchovy, které je založeno na propojení emočního a sociálního rozvoje společně s rozvojem intelektuálním. Artefiletické pojetí vychází z více známého pojmu arteterapie a vyrůstá z výtvarné výchovy (Slavík, 2011, str. 15).

Hlavním prvkem artefiletiky je osobní zkušenost dítěte a heuristika. *„Heuristikou zde rozumíme tvořivé myšlení, které podporuje, vysvětluje nebo podněcuje tvůrčí výrazové procesy, může být podkladem pro kritickou argumentaci a vede ke specifickému kulturnímu i sociálnímu poznání.“* (Slavík, 2011). Vychází z tvůrčího expresivního projevu dětí a jejich osobních zážitků, které se snaží dále pedagogicky zhodnotit z hlediska poznávání, sebepoznávání a sociální aktivity. To znamená, že v praxi musíme pro děti nejprve připravit vhodné podmínky pro zážitkově bohatou tvůrčí činnost, a pak zajistit, aby byla tato činnost dále pedagogicky co nejlépe využita v dalších aktivitách. Artefiletika je tedy název pro specifický přístup, který uplatňuje různé umělecké aktivity ve všeobecném vzdělávání a výchově dětí. Navazuje na tradici české výtvarné výchovy, která je založena zejména na rozvoji tvořivosti a kreativity dítěte. Obohacuje však tvořivost o větší zaměření přímo na osobnost dítěte. Artefiletika patří k tzv. osobnostně orientované výchově, která respektuje přirozené potřeby dítěte, a zároveň se snaží vytvářet ideální podmínky pro jeho individuální rozvoj (Slavíková, Hazuková, Slavík, 2010, str. 8).

Dalším záměrem artefiletiky je umožnit dětem cestu ke světu výtvarného umění i přírody na základě jejich výtvarných zážitků. Výtvarný projev dítěte vždy víceméně souvisí s vizuálními a uměleckými formami kultury, ve které dítě žije a vyrůstá, stejně tak s formami přírody, která nás obklopuje. *„Cílem artefiletiky je výchovně zhodnotit výtvarnou aktivitu jako symbolického prostředníka mezi niterním světem dítěte a světem lidské kultury nebo přírody“* (Slavíková, Hazuková, Slavík, 2010, str. 9).

Umělecká tvorba je z hlediska artefietiky pouze první poznávací krok, na který má správně navazovat reflexe a dialog mezi žáky. Je proto důležité, abychom zajistili dostatek času také pro rozhovory o zážitcích z tvorby a ne pouze na samotnou tvořivou činnost. V rozhovoru je třeba zabývat se rozdíly z individuálního pohledu každého dítěte na jedno dané téma (Slavíková, 2010, str. 10).

4 Tvořivost a tvořivé vyučování

4.1 Tvořivost

V dnešním světě se fakta a využívané postupy mění kolikrát rychleji, než se nám podaří naučené vědomosti uplatnit. Proto je tvořivost a kreativita u každého jedince jedna z nejdůležitějších vlastností pro lepší prosazení v životě. K tomu, abychom mohli prožít plnohodnotný a úspěšný život, se musíme umět dostatečně přizpůsobit měnícím se životním podmínkám, a to samozřejmě není vždy možné pouze pomocí již naučených vzorců chování. Někdy je potřeba přijít na nové, zatím nevyužívané postupy a zdroje, a právě k tomu je třeba tvořivost. Děti v předškolním věku bývají mimořádně nápadité a vynalézavé a je třeba tuto dovednost podporovat a rozvíjet ji nejen během činností v mateřské škole, ale i v rodině a všude tam, kde děti tráví čas (Fichnová, Szobiová, 2007, str.5).

Vymezení pojmu tvořivost nejsou jednotná, ovšem mnoho odborníků se shoduje v tom, že se jedná o schopnost vytvářet nové, originální a neobvyklé způsoby postupů a řešení. Pietrasinsky (1972, str. 8) například vymezuje tvořivost jako aktivitu, která přináší doposud neznáme a současně společensky hodnotné výtvořky. Za společensky hodnotná díla se považují díla taková, která nejsou svou podstatou cenná pouze pro svého autora, ale také pro jistou pospolitost, ne však zcela bezpodmínečně pro všechny lidi (Lokšová, Lokša, 2003, str. 13).

Velmi zajímavá je také definice od Beana (1992, str. 15): „*Tvořivost je proces, kterým jedinec vyjadřuje svou základní podstatu prostřednictvím určité formy nebo média takovým způsobem, jenž v něm vyvolává pocit uspokojení.*“ Procesem následně vznikne produkt, který o svém autorovi něco sděluje ostatním.

Tvořivost znamená být sám sebou a být schopný se tak projevit. Jde o proces, jehož prostřednictvím v sobě děti pomocí své vlastní fantazie a imaginace objevují to, čím uvnitř opravdu jsou a dávají tak najevo svou vlastní podstatu. Děti se běžně dle jejich přirozenosti projevují bez jakéhokoliv omezení, až do chvíle, než se naučí, že za to mohou být nějakým způsobem potrestány. V tu chvíli se jejich schopnost tvořit přestane částečně rozvíjet a začnou dělat to, co se od nich očekává, nikoliv to, co je jejich podstatou (Bean, 1992, str. 19).

Základem tvořivosti je prožitkové učení hrou a činnostmi, které jsou založeny na přímých zážitcích dítěte a podporují dětskou zvědavost, fantazii a potřebu objevovat.

Ve vzdělávání je třeba využívat přirozeného toku dětských myšlenek a spontánních nápadů (RVP PV, 2004).

Míra tvořivosti není neměnná. Lze ji rozvíjet cílenými úkoly, které mají pro děti předškolního věku zvláštní význam, protože jim tak můžeme pomoci při formování osobnosti, která se v tomto období teprve vytváří. (Fichnová, Szobiová, 2007, str.5).

4.2 Tvořivé vyučování

Koncepce tvořivého vyučování má za cíl rozvoj tvořivého potenciálu u dětí. Jedná se o soubor teoretických a empirických poznatků v oblasti cílů, metod a nástrojů, které vedou k rozvíjení tvořivosti. Vychází především z psychologických a pedagogických poznatků o šíření tvořivosti ve společnosti a o jejím rozvoji v procesu vzdělávání. Základem tvořivého vyučování je utváření podmínek pro lepší rozvoj tvořivého potenciálu u dětí a zároveň uplatnění různých druhů činností ve vzdělávání, které k tomuto rozvoji přispívají. To znamená přizpůsobit obsah učiva a metodické postupy z hlediska rozvíjení tvořivosti tak, aby měly děti možnost získat nové poznatky vlastními aktivitami a prostřednictvím vzdělávacích metod (Lokšová, Lokša, 2003, str. 59).

Hlavním činitelem tvořivého vyučování je učitel, který zná teorii tvořivosti a umí vhodně využívat didaktické prostředky k rozvíjení tvořivosti u žáků. Při realizaci koncepce tvořivého vyučování lze vycházet z koncepce proměny retroaktivní výchovy, která byla typická pro náš nedávný školský systém a výchovy proaktivní. Při retroaktivní výchově pedagog určitým způsobem reaguje na konkrétní činnost a konání žáka, aby nějakým způsobem děti zaměstnal. Tento případ je v podstatě výchovou, která jde proti zásadám tvořivosti. Zatímco proaktivní výchova představuje pravý opak předem zmíněné koncepce. V tomto případě by měl pedagog stále přemýšlet, jaké situace, hry a činnosti připravit a jaké metody a postupy využít, aby se děti optimálně rozvíjely v souladu s výchovně-vzdělávacími cíli. Pokud má výchova v dětech podporovat kreativitu, musí být neustále uváděny do nových, jim neznámých situací. V tomto případě se z vychovávaného stává aktivní jedinec, jehož činnost vyžaduje samostatnost a tvořivost (Lokšová, Lokša, 2003, str. 61).

5 Environmentální výchova v mateřské škole

Výzkumy z celého světa prokazují, že dítě potřebuje ke svému zdravému rozvoji dostatečný pobyt v přírodě. Díky času, který děti v raném dětství stráví v přírodě, budou později lépe schopny pochopit přírodní zákonitosti a jevy. Pokud to umožníme, může příroda plnit významnou edukační roli, protože sama o sobě poskytuje dítěti dostatečné množství podnětů, které jsou pro dítě přiměřené (Jančaříková, 2010, str. 8).

V posledních letech došlo k velkému odcizení člověka od přírody. Děti tráví v přírodě čím dál méně času, díky čemuž mívají velmi často ochablé svalstvo. Svá dobrodružství prožívají mnohem více prostřednictvím virtuální reality na počítačích a televizních obrazovkách než ve skutečnosti. I přes to, že tento jev můžeme pokládat pouze za přirozený pokrok moderní doby, jsou dnes již známy negativní následky změny životního stylu na tělesné i duševní zdraví dítěte. Jedná se zejména o zhoršující se jemnou i hrubou motoriku, menší vytrvalost a odolnost, častější výskyt logopedických vad, nárůst agresivity a další změny v chování a projevu dětí. Nedostatek kontaktu s přírodou je také příčinou větších či menších psychosociálních poruch od neuróz, až po závažné poruchy osobnosti. Hlavním problémem je to, že si děti samy potřebu pobytu a pohybu v přírodě neuvědomují. Je tedy na nás, abychom je k tomu vedli (Jančaříková, 2010, str. 9).

Environmentální výchova zkoumá a odhaluje důsledky lidské činnosti, která způsobuje nenavratitelné škody na životním prostředí a ohrožuje život na Zemi. Poukazuje na možné způsoby, které jsou potřeba k dosažení pozitivních změn v životním prostředí. Snaží se vychovat společnost k odpovědnému vztahu k přírodě a uvědomění si, jak moc je pro náš život důležitá. Dále má environmentální výchova za úkol budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě a probouzet v nich schopnost estetických prožitků v souvislosti s ní. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu. Součástí těchto postojů by mělo být i to, aby byl člověk schopný omezit vlastní potřeby ve prospěch zdravé planety. Cílem environmentální výchovy by měl být člověk s tzv. environmentální senzitivitou. To znamená člověk s rozvinutým zájmem o přírodu, s touhou ji poznávat, objevovat a potřebou ji aktivně ochraňovat (Leblová, 2012, str. 15).

Období předškolního věku si děti obvykle nepamatují, přesto však je pro ně nesmírně důležité a rozhodující pro jejich další vývoj a pro celý další život. V mateřské škole má environmentální výchova umožnit dětem osobní zkušenost s přírodou. Děti mohou v přírodě zachytit mnoho smyslových vjemů – slyšet zvuky ptáků, praskání větví, vidět různé odstíny

barev, tvary, cítit vůně, osahat si struktury přírodnin, ochutnat jedlé plody a mnoho dalšího. Environmentální výchova by měla zejména dětem z velkých měst vynahrazovat stále nižší úroveň komunikace s přírodou a nechat je poznávat přírodu jako přátelské prostředí, kde mohou trávit volný čas, hrát hry, relaxovat. (Leblová, 2012, str. 16).

Děti předškolního věku bývají velmi empatické. Nemají ještě vytvořený vlastní trvalý žebříček hodnot, a proto když se pro něco nadchnou, jsou schopny vzdát se vlastního pohodlí, je-li to třeba. Pokud je správně namotivujeme, velmi snadno se do dané věci pustí naplno. Právě proto je v tomto období velmi důležité budovat u dětí kladný vztah k přírodě, protože tak mají velkou šanci vytvořit si k ní správný nekonzumní postoj, nést ho v sobě i do budoucna a později ho předat dalším generacím (Leblová, 2012, str. 18).

„Snažíme-li se, aby příroda byla dětem čímsi důležitějším a milovanějším než jednou z tisíců definic, které musejí zvládnout během školní docházky, pak jim musíme dát příležitost, aby mohly v opravdové přírodě něco hlubokého prožít, vyzorovat, pochopit, něčemu pomáhat, aby se nejpřirozenějšími způsoby učily vzájemné komunikaci včetně empatických schopností naslouchat a přemýšlet o stanoviscích druhých.“ (Máchal, 2000, str. 24).

Předškolní věk je pro vytvoření vztahu k přírodě určující. Osobní zkušenost a přímý styk s přírodou v tomto věku jsou nenahraditelné. V období života dítěte ovlivňuje jeho jednání tzv. neanalytické, intuitivní chování. Děti nemají tendenci vnímat přírodu jako mrtvý objekt, ale mají ve zvyku propůjčovat jí lidské rysy. Pro děti předškolního věku je typické egocentrické myšlení. Je tedy třeba vycházet ze současné znalosti založené na vnímání všemi smysly. V přírodě se nachází tolik neuvěřitelných, zajímavých věcí a podnětů, že je škoda zahlcovat děti fiktivními nerealistickými kreslenými postavami a příběhy, které pro jejich budoucí život nemají téměř žádný smysl (Leblová, 2012, str. 19).

Jednou z mnoha variant, jak vést děti k environmentální výchově, je právě využívání přírodních materiálů a propojení běžných činností s přírodou.

6 Přírodní materiál využitelný pro tvoření s dětmi předškolního věku

Příroda nám nabízí velké množství přírodního materiálu, které je dobře využitelné v mateřské škole k tvořivým a výtvarným činnostem. Tento materiál má hned několik výhod. Je snadno dostupný, není finančně náročný a ač je sám o sobě jednoduchý, přesto je tvarem i barvou velmi různorodý, čímž rozvíjí a podporuje dětskou fantazii a kreativitu. Ve spojení s dalším materiálem se z něj dá vytvořit nepřeberné množství výrobků a výtvarných prací. Každý přírodní materiál je něčím odlišný, a proto je téměř nemožné, aby vzniklo několik stejných prací. Každé výtvarné dílo tak bude něčím originální a jedinečné.

6.1 Druhy přírodních materiálů

Přírodní materiál rostlinný

V přírodě máme k dispozici nespočet druhů různého materiálu rostlinného původu, se kterým je možné pracovat při výtvarných činnostech. Výhodou je, že si jej děti mohou samy nasbírat, vybrat, osahat a prohlédnout. Rostlinný materiál je plný rozdílností, a proto každá výtvarná práce bude něčím originální, výjimečná.

Nejčastěji využívaným přírodním materiálem rostlinného původu je dřevo. Do této skupiny materiálu patří různé větve, proutky, klacíky, kůra stromů, opracované špalky, prkénka, ale i hobliny či piliny. Hlavním důvodem časté využívanosti je jeho snadná dostupnost v každém ročním období. Práce se dřevem je příjemná a podnětná. Dobře se opracovává a je příjemné na dotek. Může být hladké nebo různě strukturované až s hrubou strukturou kůry.

Dalším velmi oblíbeným přírodním materiálem jsou listy stromů, které hlavně na podzim nabízí pestrou škálu barev a tvarů. Ve výtvarných činnostech lze pracovat také s plody stromů, jako jsou například kaštany, žaludy, bukvice, šišky, jehnědy nebo plody keřů, mezi které patří například šípky a různé druhy bobulí (jeřabiny, černý bez atd). Avšak nejen stromy a keře nám poskytují materiál vhodný k výtvarným činnostem.

Velmi dobře se dá také pracovat s polními plodinami jako je obilí, brambory, rýže, seno, kukuřice... Tvořivě se dají využít i byliny a další volně rostoucí rostliny, které můžeme využít jako buď jako celek nebo z nich například získat barevný pigment. To samé platí i o ovoci a zelenině.

S mnoha druhy přírodního materiálu rostlinného původu můžeme pracovat buď v čerstvé, usušené či lisované formě. Patří mezi ně hlavně listy, květy a plody stromů a keřů. Z některých rostlinných materiálů se zase dá velmi dobře získat barevný pigment pro malbu nebo kresbu. V tomto případě se jedná například o hlínu, listy, květy, ovoce, zeleninu a koření.

Materiál – skupina	Druh materiálu	Možnosti činností	Náměty
květy, květenství a jejich části	byliny, dřeviny	sušení, lisování, tvarování	koláže, obrázky, věnce
listy, jehlice	listy a jehlice různých barev a velikostí	stříhání, lepení, listování, otisk, frotáž	koláže, závěsy
dužnaté plody a jejich části	šípky, jeřabiny, slupky	propichování, navlékání, drcení	korále, sezónní dekorace
suchá semena, plody	obilky, semena z ovoce	navlékání, lepení	obrázky, koláže
stonky – bylinné, dřevnaté	sláma, bambus	pletení, lámání, stříhání, navlékání, motání, lepení	košíky, ozdoby
další části	hlízy, cibule, hobliny, piliny	krájení, vykrajování, lepení	razítka, tiskátka

Tabulka 1 Přehled materiálu rostlinného původu a možnosti jeho využití

Přírodní materiál živočišný

Přírodní materiál živočišného původu bývá o něco hůře dostupný nežli materiál rostlinného původu. Avšak i zde můžeme najít mnoho zajímavých prvků pro výtvarnou činnost.

Patří sem například peří, ulity, ovčí vlna, chlupy, skořápky vajíček a další.

Materiál – skupina	Druh materiálu	Možnosti činností	Náměty
tělní pokryv živočichů	peří, vlna, šupiny	lepení, navlékání, plstění, pletení	obrázky, koláže, závěsy, lapače snů
schránky živočichů	ulity, lastury, skořápky od vajíček	navlékání, lepení	mozaiky, dekorace, obrázky

Tabulka 2 Přehled materiálu živočišného původu a možnost jeho využití

Přírodní materiál neživé přírody

Do této skupiny patří například kameny v různých podobách, ať už se jedná o surové kameny, nebo opracované lidskou rukou či vlivem přírody (oblázky). Dále sem patří písek

a hlína. Oba tyto materiály jsou velmi dobře dostupné všude kolem nás a přitom, hlavně ve spojení s vodou, dokážou udělat mnoho radosti a poskytnout dětem prostor pro rozvoj fantazie. Skvělým materiálem na tvoření je také např. sněh.

Materiál – skupina	Druh materiálu	Možnosti činností	Náměty
hlína	hlína, keramická hlína, bláto	kresba, malba, hnětení, modelování, válení, vykrajování	sošky, užitkové předměty, dekorace, obrázky
sedimentární horniny	písek	lepení	obrázky, mozaiky
	kameny, úlomky hornin, oblázky	skládání, drátkování, oplétání, malování, ubrousková technika	mozaiky, dekorace, těžítka
voda	sněh, led	tvarování, stavění, konstruování	stavba sněhuláků, iglů, ledové ozdoby

Tabulka 3 Přehled materiálu neživé přírody a možnosti jeho využití

6.2 Bezpečnost a hygiena při práci s přírodním materiálem

Při práci s přírodním materiálem musíme věnovat zvýšenou pozornost bezpečnosti práce a zdravotním rizikům. Důležitá je dobrá znalost přírodnin už při jejich sběru, a to zejména u přírodního materiálu rostlinného původu, kde hrozí jedovatost rostliny. Při vycházkách je velmi důležité sledovat, co děti trhají a předem je seznámit s možným rizikem. Děti musíme vždy opakovaně upozorňovat na to, že nic z toho, co seberou nebo utrhnou nesmí dávat do úst a polykat. V tomto ohledu jsou pro děti nebezpečné zejména různé jedovaté plody, které můžeme nalézt na keřích kolem cest (např. plody pámelníku, tisu atd). Ty jim totiž mohou připomínat plody ovocných keřů a jsou tak pro ně velkým lákadlem. Důležité je také znát zdravotní citlivost jednotlivých dětí na alergeny a v sezóně jejich výskytu omezit pobyt venku. Dalším rizikem může být také práce s přírodním materiálem v případě, že má dítě ranky na částech těla, které přijdou při práci s materiálem do kontaktu nebo kožní problémy. Může dojít k zanešení a neznečištění rány a následné infekci. Tento případ může nastat například při práci s pískem, hlínou, drobnými kameny, kořením a podobně.

Některé přírodní materiály, zejména živočišného původu jako je peří, skořápky od vajec, šnečí ulity atd je nutné před použitím řádně vyčistit, vyvařit nebo vydesinfikovat, abychom odstranily možné zárodky salmonely, či roztoče.

Výběr pomůcek a pracovního náradí přizpůsobujeme věku a dovednostem dané dětské skupiny. Děti před začátkem činnosti seznámíme s nástroji a bezpečným postupem práce

s nimi. Pokud je k činnosti nezbytné použití nástroje, u kterého při manipulaci s ním hrozí zranění dítěte, zvážíme, zda nebude lepší, aby tento postup za dítě provedl pedagog. Po ukončení činnosti vždy dohlédneme na správné uložení a úklid pomůcek (Vodáková a kol., 2007).

Jak poskytnout dítěti první pomoc v případě spolknutí jedovatých bobulí či rostlin, nebo při jiných zraněních, lze nastudovat například na internetových stránkách Červeného kříže¹.

6.3 Sběr

Přírodní materiál musíme sbírat vždy s ohledem na okolní přírodu. Pouze zodpovědné zacházení s přírodou zaručuje sběr a radost z tvoření také v následujících letech. Důležité je, abychom neřezali větve stromů a keřů. Na rostlině pak vznikají rány, které ji mohou nenávratně poškodit, což může vést jejímu k úhynu. Větve můžeme sbírat ze země, nebo z padlých stromů. To samé platí u plodů stromů. Většina z nich spadne ze stromu sama, proto je také pouze sbíráme ze země, nebo v případě nutnosti je můžeme ustříhnout nůžkami. Samozřejmostí je, že u chráněných rostlin toto pravidlo platí několikanásobně. Přírodní materiál sbíráme nejlépe do látkových tašek, proutěného koše, nebo papírových krabic.

Nejméně vhodných přírodnin, které by se daly sbírat, nalezneme na jaře, kdy se příroda zotavuje po zimě. Jen zřídka je na zemi možné nalézt popadané plody nebo větve. Pokud tam nějaké jsou, bývají zpravidla shnilé, protože tam leží již od podzimu. Často se však na jaře používají vrbové proutky a větvičky z břízy, které bývají používány při výrobě jarních a velikonočních dekorací.

V létě se mohou sbírat do zásoby popadané šišky, uchovat semena melounů a dýní, makovice nebo kukuřičné šustí. Dále je možné vylistovat různé květy. Chráněné rostliny pochopitelně netháme.

Nejvíce přírodnin je možné sbírat na podzim, kdy opadává listí a plody stromů (kaštiny, žaludy, bukvice, šípky, mochně, dýně).

6.4 Uchování materiálu a výtvarných prací

K uchování přírodních materiálů je ideální látková taška, proutěný koš nebo papírová krabice. Čerstvě nasbíraný materiál v sobě obsahuje hodně vlhkosti, takže v případě, že bychom jej chtěli uchovat například v igelitové tašce by mohl velmi rychle zplsnivět. Pokud chceme přírodní materiál nasušit, rozprostřeme ho rovnoměrně na noviny nebo jiným savý

¹ <https://www.cervenkykriz.eu/cz/edicepp/PP-u-deti.pdf>

povrch tak, aby se části materiálu nepřekrývaly. V opačném případě by hrozilo, že shnije. Nikdy ho nesmíme sušit přímo na topení, protože by důsledkem velmi rychlého vysychání mohl být velmi křehký a poškodit se (Kickbush a spol., 2006, str. 6).

Listy je někdy vhodné vylisovat. Nejlepší způsob pro vylisování listů je rozložit je po jednom mezi novinový papír, který z nich vysaje vlhkost, založit do knihy a něčím zatížit. Pokud nepotřebujeme mít listy rovné, můžeme je nechat usušit i bez lisování. Zůstanou tak zvlněné a tím se mohou stát velmi zajímavým materiálem pro další tvoření.

Podobná pravidla platí taktéž pro uchovávání výtvarných prací z přírodních materiálů. Aby nám výtvarné práce vydržely co nejdéle, musíme je uchovávat na tmavém a suchém místě, nejlépe tak, aby se vzájemně nedotýkaly. U některých druhů přírodnin je vhodné provést před samotnou činností jistá opatření, aby materiál déle vydržel. Například materiál, který není porézní, je vhodné zbavit bakterií, abychom zabránili šíření plísní. Toho můžeme dosáhnout povařením ve vodě nebo máčením ve slabém roztoku dezinfekčního prostředku. Pokud chceme zachovat například barvu sušených listů či květů, můžeme je přestříkat lakem na vlasy. Avšak i přes všechna opatření nebývají často práce z přírodních materiálů stálé. Až na výjimky (kameny), postupem času materiál křehne, bledne a ztrácí svou tvrdost a pružnost. Práce se tedy mohou rozpadnout, odrolit či jinak poškodit.

7 VÝZKUMNÁ ČÁST

7.1 Cíl výzkumné části

Cílem výzkumné části mé bakalářské práce bylo zjistit pomocí dotazníkového šetření současný stav využívání přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v mateřských školách, jaké druhy přírodních materiálů jsou využívány nejvíce, v jakém ročním období a co vidí učitelky mateřských škol jako hlavní výhodu práce s tímto materiálem.

7.2 Výzkumná otázka

Jaký je současný stav využívání přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v mateřské škole?

7.3 Stanovení předpokladů

Stanovené předpoklady byly formulovány následujícím způsobem:

1. Předpokládám, že nejvíce je využíván přírodní materiál ve vesnických mateřských školách (ověřování pomocí dotazníku pro učitelky mateřských škol otázkou č. 1).
2. Předpokládám, že ve většině mateřských škol je využíván přírodní materiál k výtvarným činnostem častěji, než jednou měsíčně (ověřování pomocí dotazníku pro učitelky mateřských škol otázkou č. 2 a 3).
3. Předpokládám, že nejčastěji se v mateřských školách s přírodním materiálem pracuje na podzim (ověřování pomocí dotazníku pro učitelky mateřských škol otázkou č. 4).
4. Předpokládám, že učitelky mateřských škol považují za hlavní výhody využívání přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v mateřských školách jejich finanční nenáročnost a zároveň to, že prohlubují u dětí kladný vztah k přírodě (ověřování pomocí dotazníku pro učitelky mateřských škol otázkou č. 7)

7.4 Dotazníkové šetření

Pro ověření stanovených předpokladů a získání dalších informací byla použita metoda dotazníkového šetření. Dotazníkové šetření bylo použito z důvodu snadné dostupnosti a možnosti oslovení většího množství respondentů. Díky tomu bylo možné získat větší množství dat.

Dotazník byl sestaven tak, aby otázky v něm obsažené vedly k potvrzení či vyvrácení předem formulovaných předpokladů a bylo tedy možné je zhodnotit. Dotazník je určen

učitelkám mateřských škol a obsahuje celkem 9 otázek. Vyplňování dotazníku bylo anonymní. Výsledky odpovědí jsou zpracovány do grafů a tabulek.

V dotazníku byly použity uzavřené otázky s předem definovanými volbami odpovědí a otázky polouzavřené, které obsahovaly jak předem definované odpovědi, tak i možnost volné odpovědi. Možnost volné odpovědi byla u otázek č. 5 a 9. U otázky č. 6 měli respondenti možnost vybrat z předem definovaných odpovědí nebo možnost odpovědět volně.

Otázky dotazníkového šetření:

1. V jakém prostředí se nachází mateřská škola, ve které pracujete?
2. Využíváte v mateřské škole přírodní materiál při výtvarných a tvořivých činnostech?
3. Jak často mají děti možnost práce s přírodním materiálem?
4. V jakém ročním období využíváte přírodní materiál nejvíce? Odůvodněte prosím.
5. Jaký přírodní materiál používáte ve výtvarných činnostech nejčastěji?
6. Jaká je dle Vašeho názoru největší výhoda využití přírodního materiálu pro práci s dětmi v mateřské škole?
7. Mají děti možnost nasbírat si přírodní materiál k následné práci samy?
8. Skladujete v mateřské škole přírodní materiál k dalšímu použití?
9. Jakým způsobem uchováváte přírodní materiál?

7.4.1 Distribuce dotazníkového šetření

K distribuci dotazníku jsem využila internetové stránky „<https://www.surveymonkey.com/cs/>“, které slouží k tvorbě dotazníků a sběru odpovědí. Na tyto stránky jsem přepsala předem připravené otázky, z nichž byl vytvořen hypertextový odkaz, který jsem mohla pomocí internetu rozesílat dále. Tento způsob je snadný jak k vyplnění otázek ze strany respondentů, tak pro jeho následné zpracování. Hypertextový odkaz na dotazník jsem rozesílala pomocí e-mailu a dalších sociálních sítí. Celkový počet respondentů byl 100. Respondenty byli učitelé a učitelky mateřských škol působící v předškolních zařízeních z různých částí české republiky, nejčastěji však z Libereckého kraje.

7.4.2 Vyhodnocení dat z dotazníkového šetření

Vyhodnocení otázky č. 1

Graf 1 V jakém prostředí se nachází mateřská škola, ve které pracujete?

Z otázky č. 1 vyplynulo, že nejvíce respondentů, kteří vyplňovali tento dotazník, tedy 39 %, pracuje v mateřské škole, která se nachází ve městě s počtem obyvatel od 3000 do 100 000. Další nejvyšší počet respondentů odpovědělo, že jsou zaměstnání v mateřské škole nacházející se na vesnici (tj. do 3000 obyvatel). Zbytek respondentů tj. 30 %, pracuje v mateřských školách ve velkoměstech. Tato odpověď zahrnující velkoměsto byla ještě dále rozdělena na střed města, či sídliště, kterou označilo ze zmíněných třiceti procent 14 % a dále na okraj města, kterou označilo 16 % respondentů.

Vyhodnocení otázky č. 2

Graf 2 Využíváte v mateřské škole přírodní materiál ve výtvarných a tvořivých činnostech?

Z druhé otázky vyplynulo, že 99 % respondentů pracuje s mateřské škole s přírodním materiálem ve výtvarných a tvořivých činnostech. Pouze jeden respondent odpověděl, že s přírodním materiálem v mateřské škole nepracuje.

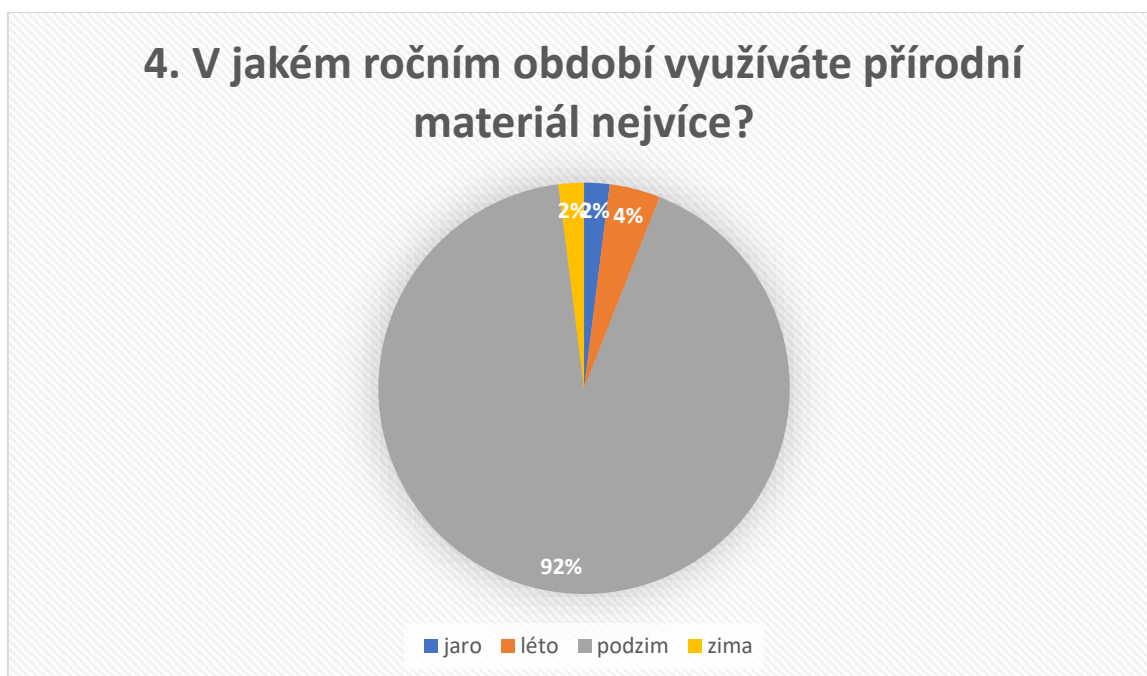
Vyhodnocení otázky č. 3

Graf 3 Jak často mají děti možnost práce s přírodním materiálem ve výtvarných a tvořivých činnostech?

Tato otázka byla zaměřena na zjištění toho, jak často mají děti v mateřských školách možnost využívat přírodní materiál a pracovat s ním při výtvarných a tvořivých činnostech. Odpovědi byly různé. Nejčastější odpovědí bylo, že děti mají možnost pracovat s přírodním materiálem více jak jednou týdně. Tuto odpověď zvolilo 28 % respondentů. Druhá nejčastější odpověď byla jednou týdně, kterou označilo 23 % respondentů. Dále byly označovány odpovědi v následujícím pořadí: více jak jedno měsíčně (17 %), každý den (15 %), přibližně jednou měsíčně (11 %) a nejméně respondentů označilo odpověď méně jak jednou měsíčně (6 %).

Vyhodnocení otázky č. 4

Graf 4 V jakém ročním období využíváte přírodní materiál nejvíce?

Otázka č. 4 byla založena na zjištění toho, v jakém ročním období využívají mateřské školy přírodní materiál nejvíce. Valná většina respondentů (92 %) odpověděla, že nejvíce využívají přírodní materiál na podzim. Dále 4 % tázaných zvolilo odpověď léto a pouze 2 % respondentů zvolila odpovědi jaro a zima.

Další částí této otázky bylo odůvodnění zvolené odpovědi. Tato možnost odpovědi byla otevřená, což znamená, že zde nebyly uvedeny žádné možnosti odpovědí. Nejvíce respondentů označilo odpověď „podzim“, kterou následně většina odůvodnila velmi podobně, například: je k dispozici nejvíce materiálu (listy, kaštiny, žaludy, bukvice), dozrává a opadáva nejvíce plodů, největší rozmanitost přírodnin k využití, barevná pestrost

a různorodost materiálu. Další odpovědí byla například pestrost a rozmanitost přírodního materiálu na podzim.

Respondenti, kteří ve 4. otázce zvolili odpověď „léto“, ji nejčastěji odůvodnili takto: Děti jsou v létě velmi často venku, a tak mají více možností využívat přírodní materiál. Odpověď „jaro“ byla odůvodněna například tak, že v této době pracují nejvíce s přírodním materiálem, protože chystají výrobky na Velikonoční jarmark a vítání jara. Respondenti, kteří označili odpověď „zima“, ji odůvodnili tak, že to byla pouze jedna z možností, jinak využívají přírodní materiál po celý rok přibližně stejně.

Vyhodnocení otázky č. 5

Jaký přírodní materiál používáte ve výtvarných činnostech nejčastěji?

Materiál	Počet odpovědí
listy	98
plody	93
dřevo	86
šišky	34
kameny	21
květy	9
peří	6
mech	6
ořechy	4
ovčí vlna	3
obiloviny	3
hlína	2
lišejníky	1
houby	1

Tabulka 4 Jaký přírodní materiál používáte ve výtvarných činnostech nejčastěji?

Odpověď na otázku č. 5 byla otevřená, což znamená, že zde nebyla žádná nabídka odpovědí. Následně jsem otázky zpracovala a zasadila do tabulky podle toho, kolik respondentů

zmínilo daný materiál. Odpovědi jsou v tabulce seřazeny postupně, od nejčastějších odpovědí po ty méně časté.

Nejčastějšími materiály, které zmínila většina respondentů byly listy (98 %), plody – kaštiny, žaludy, bukvice, jeřabiny atd (93 %) a dřevo – větve, kůra stromů, proutky, hobliny, špalíčky (86 %). Méně časté byly odpovědi šišky (34 %), kameny (21 %) a květy – čerstvé i sušené (9 %). Dále zde bylo několik druhů materiálu, které se v odpovědích objevili pouze párkrát, nebo jednou: peří (6 %), mech (6 %), ořechy (4 %), ovčí vlna (3 %), obiloviny (3 %), hlína (1 %) a houby (1 %).

Vyhodnocení otázky č. 6

Graf 5 Jaká je dle Vašeho názoru největší výhoda využití přírodního materiálu pro práci s dětmi v mateřské škole?

Otázka č. 6 byla zaměřena na zjištění toho, v čem vidí předškolní pedagogové největší výhodu práce s přírodním materiálem v mateřské škole. Nejčastěji byla zvolena odpověď, že za největší výhodu považují to, že práce s přírodním materiálem prohlubuje v dětech kladný vztah k přírodě. Tuto odpověď zvolilo 49 % respondentů. Dále byly zvoleny tyto odpovědi v pořadí: rozmanitost materiálu (22 %), finanční nenáročnost (13 %), snadná dostupnost (10 %) a ekologické aspekty (6 %). Samozřejmě se počítá s tím, že respondenti vidí výhody v práci s přírodním materiálem ve více, nebo dokonce všech nabízených

možnostech. V této otázce bylo však cílem zjistit pouze to, jaká výhoda je dle jejich názoru největší.

Vyhodnocení otázky č. 7

Graf 6 Mají děti možnost nasbírat si přírodní materiál k následné práci samy?

V této otázce odpovědělo 97 % respondentů ano, což znamená, že umožňují dětem, aby si nasbíraly přírodní materiál k následné práci samy. Několik respondentů také dodalo, že je to velmi důležité v tom, že si děti mohou materiál dostatečně osahat, prohlédnout a mohou si poté zvolit materiál, který je zaujal, ale který by učitelka nevybrala. Pouze 3 % respondentů odpovědělo, že neumožňují dětem nasbírat si materiál samy.

Vyhodnocení otázky č. 8

Graf 7 Skladujete v mateřské škole přírodní materiál k dalšímu použití?

Z této otázky vyplynulo, že 63 % respondentů skladuje v budově mateřské školy přírodní materiál k dalšímu použití, zatímco 37 % respondentů materiál neskladuje. Ti, kteří odpověděli, že materiál neskladují dodali jako důvod nedostatek prostoru, vlhkost, nebo hygienické důvody.

Vyhodnocení otázky č. 9

Jakým způsobem uchováváte přírodní materiál?

Způsob uchovávání materiálu	Počet odpovědí
papírové krabice	62
látkové tašky	41
plastové boxy	37
skleněné nádoby	28
dřevěné bedýnky	27
proutěné koše	13
plastové dózy	4
zabalené ve fólii	1
zabalené v látce	1

Tabulka 5 Jakým způsobem uchováváte přírodní materiál?

Na tuto otázku odpovídalo pouze 86 % respondentů, kteří v otázce č. 8 odpověděli, že materiál skladují. Odpověď na otázku č. 9 byla otevřená a nebylo zde tedy na výběr z možných odpovědí. Odpovědi respondentů jsem následně zpracovala a vložila do grafu. Nejčastěji se zde objevila odpověď, že v mateřských školách uchovávají přírodní materiály v papírových krabicích (62 respondentů). Dalšími velmi častými odpověďmi bylo uchovávání materiálů v látkových taškách (41 respondentů), plastových boxech (37 respondentů), skleněných nádobách (28 respondentů) a dřevěných bednách (27 respondentů). Dále zde bylo zmíněné uchovávání v proutěných koších (13 respondentů), zabalené ve fólii (1 respondent) a zabalené v látce (1 respondent).

7.5 Zhodnocení a závěr výzkumné části

Dotazníkové šetření je vyhodnoceno z odpovědí celkem 100 respondentů. Respondenti jsou učitelé a učitelky mateřských škol z různých částí české republiky, zejména však z Libereckého kraje. Vzhledem k tomu, že dotazníky byly distribuovány přes internet pomocí emailu a sociálních sítí, nebyla zde možnost osobního kontaktu s respondenty. Pravdivost odpovědí tedy není osobně ověřena a výsledky mohou být zkreslené.

Na začátku výzkumné části byla stanovena výzkumná otázka a čtyři předpoklady, které měly být pomocí dotazníkového šetření potvrzeny nebo vyvráceny.

Předpoklad č. 1 *Předpokládám, že nejvíce je využíván přírodní materiál ve vesnických mateřských školách* byl potvrzen. 99 % respondentů odpovědělo na otázku, zda využívají v mateřské škole přírodní materiál při výtvarných a tvořivých činnostech ano. Avšak častěji je využíván přírodní materiál v mateřských školách, které se nacházející na vesnicích a v malých městech.

V druhém bodě byl stanoven předpoklad, že *ve většině mateřských škol mají děti možnost práce s přírodním materiálem častěji, jak jednou měsíčně*. Tento předpoklad byl potvrzen v zastoupení 83 % respondentů. Pouze 17 % respondentů odpovědělo, že pracují s přírodním materiálem přibližně jednou za měsíc, nebo méně.

Předpoklad č. 3 ve znění: *Předpokládám, že nejčastěji se v mateřských školách s přírodním materiálem pracuje na podzim*, byl potvrzen z 92 %. Tento předpoklad byl ověřován otázkou č. 4 u které byla možnost volné odpovědi k odůvodnění vybrané možnosti. V této části zdůvodnili respondenti svou odpověď nejčastěji tak, že v tomto ročním období je k dispozici nejvíce rozmanitého materiálu, opadává a dozrává nejvíce plodů a také pestrost barev, kterou toto roční období nabízí.

Čtvrtý bod byl založen na předpokladu, že *učitelky mateřských škol považují za hlavní výhody využívání přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v mateřských školách jejich finanční nenáročnost a zároveň to, že prohlubují u dětí kladný vztah k přírodě*. Tento předpoklad byl potvrzen pouze částečně. Předpoklad byl ověřován otázkou č. 6, kde měli respondenti na výběr z několika možností. Nejčastěji zde byla odpověď že *díky práci s přírodním materiálem se prohlubuje v dětech kladný vztah k přírodě*, kterou zvolilo 49 % respondentů. Na druhém místě s 22 % byla zvolena odpověď *rozmanitost materiálu*. Odpověď finanční nenáročnost byla až třetím místě se 13 %.

Dotazníkové šetření bylo sestaveno z celkem devíti otázek. Většina otázek vedla v potvrzení, či vyvrácení daných předpokladů. Několik otázek jsem však do šetření zařadila pouze z mého osobního zájmu o získání více informací na dané téma.

8 PRAKTICKÁ ČÁST

8.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části bylo vytvoření souboru metodických listů. Mým záměrem při jejich tvorbě bylo vytvořit takový soubor činností, který je možné praktikovat v mateřské škole. Činnosti jsou zaměřené na práci s přírodním materiálem tak, aby se s ním děti seznámily a byly s ním schopné vhodně manipulovat a kombinovat ho, a zároveň si uvědomovaly těsnou vazbu člověka s přírodou. Snažím se, aby měly děti při činnostech možnost materiál dostatečně zkoumat a objevovat jeho vlastnosti a možnosti práce s ním.

8.2 Charakteristika metodických listů

Metodických listů je celkem sedm a jsou navrženy pro děti od 3 do 6 let. Jedná se o činnosti určené pro dopolední činnost v mateřské škole. Listy jsou sestaveny tak, aby dětem co nejvíce umožňovaly experimentovat, zkoumat a objevovat různé přírodní materiály a techniky, ve kterých se dají využít. Je zde kladen důraz sebevyjádření dítěte a prožitek z tvorby. Některé metodické listy jsou také uzpůsobené k podpoře spolupráce a komunikace ve skupině.

V praxi je ověřeno a zrealizováno prvních pět metodických listů. Vzhledem k tomu, že se zde pracuje s přírodním materiálem, který je možné sehnat pouze v daném ročním období, neměla jsem bohužel možnost ověřit v praxi všechny činnosti.

Realizace probíhala vždy s nejméně osmi dětmi různé věkové kategorie. Výsledné práce jsou zdokumentovány. Činnosti do metodických listů jsem se snažila volit tak, aby se vždy jednalo alespoň částečně o odlišnou techniku, a děti tak měly možnost vyzkoušet si co nejvíce způsobů práce s přírodním materiálem.

Názvy metodických listů jsem volila tak, aby děti motivovaly k výtvarné činnosti. V každém metodickém listu je na úvodu krátká charakteristika, ve které zmiňuji, co je jeho obsahem a cílem. Dále jsou zde sepsány výchovně vzdělávací cíle, které jsou rozděleny na cíle obecné a konkrétní. U každé činnosti je napsáno, jaký přírodní materiál se zde používá, jaký výtvarný problém se zde řeší a dále technika, pomůcky, přibližná časová dotace, nárok na prostor, doporučená věková skupina, motivace a samotný postup. Hodnocení činnosti provádím u metodických listů, které jsem ověřovala v praxi a mohu je tedy doplnit věcnými poznámkami.

8.3 Přehled metodických listů

Metodické listy	Název	Použitý přírodní materiál	Ověřeno v praxi
Metodický list č. 1	Rozkvetlá louka	Květy a listy rostlin	ano
Metodický list č. 2	Voňavé překvapení	Brambory, sušené bylinky	ano
Metodický list č. 3	Ať ti ptáčku není zima	Peří	ano
Metodický list č. 4	Naše lesní království	Mech, větve, listí, plody stromů, jehličí, šišky	ano
Metodický list č. 5	Zmrzlý mráček	Sůl	ano
Metodický list č. 6	Barevný vesmír	Koření (červená paprika, kurkuma, kari koření), hlína, listy rostlin	ne
Metodický list č. 7	Kouzelné dračí vejce	šišky	ne

Tabulka 6 Přehled metodických listů

Metodický list č. 1

Téma/Námět: Rozkvetlá louka

Zařazení do tematického bloku: Rostliny

Přírodní materiál použitý ve výtvarné činnosti: čerstvé květy a listy

Charakteristika metodického listu:

Metodický list je zaměřen na poznávání a zkoumání květin. Ve výtvarné činnosti budou děti získávat přírodní pigment přímo z čerstvých květů a listů volně rostoucích rostlin, a to jejich rozdrcením. Zároveň zůstane částečně zachován tvar a vzhled rostliny, který se drcením přenesse na látku.

Výchovně vzdělávací cíle

Obecný cíl:

- rozvoj tvořivosti
- rozvoj jemné motoriky
- poznávání výtvarné techniky
- rozvoj kladného vztahu k přírodě pomocí práce s přírodním materiálem.

Konkrétní cíl:

- vyzkoušet a pochopit výtvarnou techniku
- vytvořit otisk přírodniny s využitím jejího vlastního pigmentu
- poznávat a pozorovat přírodní pigmenty jednotlivých rostlin
- přenesení barvy obsažené v přírodnině na bílé plátno

Výtvarný problém:

- rozmístění přírodního materiálu na plochu látky
- zkoumání struktury použitých přírodnin
- vytvoření kompozice (skládání různých květů a listů k sobě)
- zkoumání a poznávání přírodních pigmentů
- hledání rostlin se zajímavým barevným pigmentem

Technika: získání přírodního pigmentu pomocí „rozdrcení“ částí rostlin a jeho přenesení na bílý podklad

Pomůcky: kusy bílé látky, hladký kámen obalený v látce (pro lepší uchopení), různě barevné květy a listy

Časová dotace: 2 x 30 minut

Nárok na prostor: stolečková část třídy (případně při hezkém počasí venkovní prostory)

Doporučená věková skupina: 5-7 let

Motivace: Motivací k této aktivitě je společná procházka lesem nebo loukou, při které si děti natrhají květy a listy rostlin. Zkoušíme rostliny poznat a pojmenovat. Jak docílíme toho, abychom krásu květů a listů a přenesli na látku? Dále použijeme jako motivaci hru „Zapleteme do věnečku“. Při hezkém počasí může celá aktivita probíhat venku, což prohloubí požitek.

Postup:

- Cestou na vycházce si děti sbírají květy a listy rostlin, které je zaujmou. Snažíme se sbírat rostliny, které jsou barevně a tvarově zajímavé.
- Dětem rozdáme bílou bavlněnou látku ve tvaru čtverce, obdélníku, nebo kruhu.
- Děti si dle vlastního uvážení vybírají květy a listy, které rozprostřou po jedné polovině látky. Mohou si tak sestavit vlastní květinu (květ pampelišky, list sedmikrásky)
- Takto připravený máme připravený základ, který přikryjeme druhou polovinou látky a po celé ploše boucháme hladkými kameny tak, abychom „rozdrtili“ vyskládané části rostlin uvnitř látky a barva jejich přírodního pigmentu se vsáknula a otiskla na obě poloviny látky (před zahájením této činnosti musíme dětem ukázat, jak mají kámen správně držet, aby nedošlo k úrazu).

Reflexe: Po činnosti jsme rozprostřeli kusy látky na zem na louce a navzájem jsme si vše prohlédli. Poté každé dítě ukázalo svůj výrobek a pokud znalo nějakou rostlinu, kterou zde použilo, řeklo nám její název. Děti potom začaly samy od sebe vymýšlet, co jim obrazec na látce připomínají. Zazněl zde například motýl, traktor, kytička, pizza a podobně.

Zhodnocení činnosti: Tuto aktivitu bych zvolila spíše pro starší děti (ideálně pro předškoláky). Před zahájením samotné činnosti jsem dětem vysvětlila, jak správně bouchat

kamínkem do podkladu, aby se nezranily a aby se otisk povedl. Kámen byl zabalený v látce, která byla se shora stažena gumičkou, aby se dětem s kamenem lépe pracovalo.

Aktivita probíhala venku za slunného dne na kraji lesa u louky nedaleko mateřské školy. Většinu květů si děti cestou sbíraly samy, některé jsem donesla já ze zahrady (maceška, okvětní lístky růží, karafiáty). Činnost si děti velmi užívaly ale vzhledem k tomu, že realizace činnosti probíhala v heterogenní třídě, kde byly i tříleté děti, byla práce poměrně náročná. Nejmenším dětem se moc nedařilo rozdrtit rostliny kamenem tak, aby na látce vznikl jejich otisk z pigmentu a zůstal zachovaný jejich tvar. To však vůbec nevadilo, protože díky tomu vznikly velmi zajímavé obrazce. Starší děti (5-6 let) činnost zvládaly bez větších problémů. Kromě samotné výtvarné činnosti si děti užívaly hledání a sbírání rostlin. Holčičky si dávaly kytičky do vlasů a snažily se uplést věneček.

Metodické poznámky:

- Dbát na bezpečnost při práci s kamenem.
- Pro drcení rostlin pomocí kamene musíme nalézt celistvé pevné místo (např. ušlapaná lesní cesta, pařez). Kameny volíme malé s hladkou plochou.
- Práce vhodná spíše pro předškolní a starší děti.
- Rostliny se musí používat čerstvé, aby se z nich dal získat barevný pigment. Listy by měly být silnější, aby se daly lépe rozdrtit a barva se vsákla do látky.
- Není vhodné používat květy, které obsahují hodně vody. Práce by měla probíhat ve stínu, aby děti po delší době na přímém slunci neměly zdravotní problémy.

Fotografie:

Obrázek 1 Drcení částí rostlin a přenesení jejich pigmentů na látku

Metodický list č. 2

Téma/Námět: Voňavé překvapení

Zařazení do tematického bloku: Zdraví

Přírodní materiál použitý ve výtvarné činnosti: byliny (máta, meduňka, levandule), brambory

Charakteristika metodického listu:

Metodický list je zaměřen na výrobu látkových pytlíčků naplněných voňavými bylinkami. Cílem činnosti je seznámit děti s prací s bramborovými tiskátkami a některými léčivými bylinkami.

Výchovně vzdělávací cíle

Obecný cíl:

- rozvoj jemné motoriky
- rozvoj kladného vztahu k přírodě pomocí práce s přírodním materiálem
- práce s jednoduchými výtvarnými pomůckami

Konkrétní cíl:

- vyzkoušení výtvarné techniky tisku bramborovými tiskátkami
- zkoumat a pozorovat přírodní materiál (bylinky)
- dekorovat látku pomocí bramborových tiskátek
- vytvořit pytlíček a jeho následně ho naplnit vatou a sušenými bylinami

Výtvarný problém:

- vytvoření dekoru na látku pomocí bramborových tiskátek
- nalézt umístění a kombinaci barev pro otisk bramborových tiskátek
- experimentování s barvou a její nános na plochu tiskátek
- naplnění pytlíčku vatou a sušenými bylinkami

Technika: tisk přírodním materiálem – brambory

Pomůcky: kusy bavlněné látky ve tvaru čtverce, brambory, nůž, barvy na textil, sušené byliny, vata, stuha

Časová dotace: 1x20 minut, 1x 15 minut

Nárok na prostor: stolečková část třídy, venkovní prostory

Doporučená věková skupina: 3 a více

Motivace a předcházející činnosti:

Písnička: *Šel zahradník do zahrady*

Pohádka z knihy: *Pohádky s vůní mateřídoušky*

Před zahájením činnosti si s dětmi povídáme o tom, co můžeme dělat pro to, abychom byli zdraví. Ptáme se dětí, zda znají nějaké bylinky a co se z nich může dělat. Poté připravíme pytlík s bylinkami, společně si je prohlédneme, očucháme a pojmenujeme. Seznamujeme děti s tím, k čemu je jaká bylinka užitečná. Máta (na bolest břicha, když toho hodně sníme), meduňka (zklidnění, když jsme naštvaní, nebo nemůžeme usnout), šalvěj (když nás škrábe v krku, nebo nás bolí zuby) atd... Dále dětem vysvětlíme, že bylinky nemusíme jenom jíst, nebo si z nich dělat čaj, abychom byli zdraví, ale že mají také léčivou vůni. Následuje výroba vonných pytlíčků. Aby si děti pytlíčky lépe poznaly a dělaly jim radost, tak si je nejdříve musíme hezky ozdobit.

Postup:

- Učitelka připraví dětem kusy bílé látky ve tvaru čtverce, barvy na textil a několik tvarů bramborových tiskátek.
- Děti si dle vlastního uvážení vybírají tiskátka, na která pomocí štětce nanáší barvy na textil. Barvu následně přenesou technikou tisku na látku.
- Tímto stylem si vyzdobí látku dle libosti, dokud s ní nebudou spokojené. Poté necháme práci zaschnout.
- Následující den, kdy je dekorovaná látka suchá, se děti mohou pustit do jejího naplňování.
- Látku si rozprostřeme před sebe a doprostřed dáme malé množství vaty. Poté přidáváme sušené a nadrcené bylinky podle toho, jaká vůně se dětem líbí.
- Látku sbalíme cípy k sobě a zavážeme barevnou stuhou na mašličku.

Reflexe: Povídáme si s dětmi o tom, co jim vůně jejich pytlíčku připomíná a zda je jim příjemná, nebo ne.

Zhodnocení činnosti: Činnost probíhala v prostorách mateřské školy. Předem jsem dětem připravila různé tvary bramborových tiskátek. Barvy na textil byly odlité v malých kalíškách na vodu. Děti měly za úkol pomocí štětce nanést barvu na plochu tiskátek a následně ji přenést technikou tisku na látku. Nanášení barev jim nedělalo žádný problém. Některé děti kromě bramborových tiskátek využily k dekorování i listy, které si přinesly předchozí den z vycházky. Několikrát se stalo, že na ploše tiskátka bylo naneseno příliš mnoho barvy a při kontaktu s látkou tiskátko podjelo, čímž se barva rozmazala. Dětem to však nevadilo a s radostí tiskly dále. Nebylo zde určené, jaké tiskátko patří ke které barvě, takže po opakovaném používání jednoho tiskátka na více barev vznikaly velmi zajímavé nové odstíny. Dětem, které míchaly více barev najednou nakonec vznikala převážně barva hnědá.

Další den, když byla barva na látce již zaschlá, si děti pytlíčky plnily vatou a sušenými bylinkami. Některé bylinky jsem donesla do školky já, jiné zde byly nasušené z předchozího roku. Na stůl jsme natáhli gumový ubrus, bylinky rozdělili na hromádky a společně jsme je ve dlaních rozlámali a rozdrtili na malé kousky. Dětem se to velmi líbilo, protože jim potom zůstaly voňavé ruce, které si vzájemně očichávaly. Při plnění látky vatou a bylinkami jsem musela dětem individuálně pomáhat, aby měly v pytlíčku optimální množství náplně. Hotové pytlíčky si děti odnesly domů.

Fotografie:

Obrázek 2 Pytlíčky dekorované bramborovými tiskátky

Metodický list č. 3

Téma/Námět: Ať ti ptáčku není zima.

Zařazení do tematického bloku: Ptáci v zimě.

Přírodní materiál použitý ve výtvarné činnosti: peří

Charakteristika metodického listu:

Cílem metodického listu je vytvoření ptáčků. Pracuje se zde s barveným i přírodním peřím, které děti lepí na čtvrtku ve tvaru ptáka. Činnost je uzpůsobena tak, aby ji zvládly i dvouleté děti.

Výchovně vzdělávací cíle

Obecný cíl:

- rozvoj jemné motoriky
- zvládnout práci s jednoduchými výtvarnými potřebami
- rozvoj kladného vztahu k přírodě pomocí práce s přírodním materiálem

Konkrétní cíl:

- vytvořit ptáčka pomocí stříhání a lepení barevného peří
- poznávat a kombinovat různé barvy peří
- zkoumat strukturu a povrch peří, popsat jej
- tvořivě využívat přírodní i ostatní materiály při pracovních a výtvarných činnostech (práce s barevným peřím, lepení na šablonu ptáčka)

Výtvarný problém:

- výběr peří a jeho umístění na plochu
- nanášení lepidla na podklad a lepení peří

Technika: lepení

Pomůcky: barevné peří, lepidlo, nůžky, bílé čtvrtky

Časová dotace: 25 minut

Nárok na prostor: stolečková část třídy

Doporučená věková skupina: 3 roky a více

Motivace a předcházející činnosti:

Příběh o ptáčkovi, který v létě neodletěl do teplých krajin. Povídáme si s dětmi o tom, proč ptáci v zimě odlétají do teplých krajin a co můžeme udělat pro ptáky, kteří zůstali u nás.

Prohlížíme se obrázky ptáku, kteří žijí u nás a těch, kteří žijí v tropických oblastech. Vypadají stejně? Čím se liší? Proč mají ptáci peří a k čemu jim je dobré.

Ukázka různých druhů peří a přiřazení k ptákům, ke kterým patří.

Postup:

- Mladším dětem rozdáme šablony ptáčků jednoduchého tvaru, starší děti si mohou obrys ptáka nakreslit podle sebe. Následně si děti ptáčka vystříhnou.
- Doprostřed stolu dáme několik košíčků s peřím různých barev a velikostí.
- Děti si mohou vybrat jaké peří chtějí, a to nalepit na svého ptáčka.
- Děti upozorníme na to, aby měl ptáček co nejvíce peří po celém těle, aby mu nebyla zima.

Reflexe: Po dokončení činnosti jsme si všichni sedli do kruhu. Každé dítě ukázalo svého ptáčka a řeklo nám, jaké barvy peří na sobě má a kde by takový pták mohl žít, zda se hodí více k nám, nebo do tropických oblastí.

Zhodnocení činnosti: Výtvarná činnost probíhala v prostorách mateřské školy a dětem se moc povedla. Vzhledem k tomu, že v den realizace mělo být ve školce několik 2–3letých dětí, musela být činnost přizpůsobena tak, aby ji zvládly všechny děti. Práce byla jednoduchá, takže její realizace probíhala bez problému. Jediná potíž byla v tom, že děti nanášely na čtvrtku málo lepidla, takže jim tam některá peříčka moc nedržela a musela se dodatečně znovu dolepovat. Používalo se tyčinkové tuhé lepidlo, aby se zabránilo patlání lepidla na peříčka. Děti bavilo prohrabovat se v košíčkách, které byly plné barevných peříček. Některé děti si poté s peříčky samostatně hrály a foukaly do nich.

Děti měly k dispozici košíčky s barveným i přírodním peřím. Na konci jsme si povídali, zda by se jejich ptáček hodil spíše do našeho prostředí, nebo do tropických oblastí (podle barvy peří). Všechny děti však používaly hlavně barevné peří, protože pro ně bylo zajímavější a atraktivnější.

Metodické poznámky:

- Před touto činností je důležité zjistit, zda některé dítě nemá alergii na peří.
- Lepidlo nanášíme na čtvrtku, nikoliv na peří.

Fotografie:

Obrázek 3 Tvorba ptáčka z peří – lepení

Metodický list č. 4

Téma/Námět: Naše lesní království

Zařazení do tematického bloku: Život v lese

Přírodní materiál použitý ve výtvarné činnosti: šišky, mech, kaštany, žaludy, bukvice, větve, listí, jehličí

Charakteristika metodického listu:

Cílem metodického listu je vytvoření makety lesa. Činnost se zaměřuje zejména na pozorování a poznávání prostředí lesa. Rozvíjí se zde fantazie, kreativita a spolupráce dětí ve skupině.

Výchovně vzdělávací cíle

Obecný cíl:

- poznávání a pozorování prostředí, ve kterém se nacházíme.
- rozvoj jemné motoriky.
- spolupráce
- rozvoj prostorové představivosti
- rozvoj kladného vztahu k přírodě pomocí práce s přírodním materiálem.

Konkrétní cíl:

- poznávat prostředí lesa a pojmenovat, co se zde nachází.
- nalézt a nasbírat přírodní materiál.
- vytvořit napodobeninu lesa.

Výtvarný problém:

- hledání a sběr přírodního materiálu.
- zkoumání a pozorování vlastností přírodního materiálu.
- výběr umístění přírodního materiálu na základní plochu.

Technika: konstruování z přírodního materiálu, instalace

Pomůcky: přírodní materiál (šišky, mech, kaštiny, žaludy, bukvice, větve, listí, jehličí atd...), barevné čtvrtky, lepidlo, tavná pistole, lepenkové trubičky, postavičky zvířat, nůžky, modrý krepový papír (případně modrý pytel na odpadky), aranžovací hmota

Časová dotace: 35 minut

Nárok na prostor: venkovní prostory, stolečková část třídy

Doporučená věková skupina: 3 a více

Motivace a předcházející činnosti:

Vycházka v lese. Cílem je pozorovat přírodu kolem nás. Cestou si říkáme, co všechno můžeme v lese vidět (stromy, cesty, potok, zvířata atd.). Děti mají ve dvojicích látkový pytlíček, do kterého sbírají přírodní materiál, který je něčím zaujme.

Po příchodu do mateřské školy si povídáme, co jsme v lese viděli. Poté před sebe děti vysypou obsah pytlíčku a řekneme si, jaké přírodniny máme. Materiál si osaháme, prohlédneme a očicháme, aby se s ním děti lépe seznámily.

Písnička: *V lese na jehličí*

Postup:

- Prohlédneme si a prozkoumáme přinesený přírodní materiál.
- Poté dáme doprostřed mezi děti připravenou aranžovací hmotu, která slouží jako základ.
- Znovu si říkáme, co vše můžeme v lese vidět a co bychom mohli použít ke znázornění. Poté probíhá samotná stavba lesa.
- Na závěr rozmístíme do připraveného prostředí figurky lesních zvířat.

Reflexe: Sedli jsme si všichni společně kolem makety lesa. Po kruhu kolovala šiška. Kdo ji držel v ruce, měl za úkol říct jednu věc, která se tam nachází. Poté jsme dětmi diskutovali, zda se náš les podobá tomu opravdovému a co bychom tam mohli ještě doplnit.

Zhodnocení činnosti: Materiál na výrobu lesa jsme se s dětmi nasbírali předchozí den na vycházce v lese. Děti měly za úkol sbírat do látkových tašek všechno, co jim přišlo zajímavé a co by se dalo k činnosti využít. Předem byly seznámeny s tím, co budeme následující den dělat. K výrobě makety jsme použili také přírodní materiál, který byl v mateřské škole uchován z předchozích let. Samotná výtvarná činnost potom probíhala v prostorách

mateřské školy. Do činnosti se zapojovaly spíše starší děti, které byly průbojnější a měly více nápadů na to, co kam umístit. Do činnosti jsem se částečně zapojovala já i paní učitelka, a to například při instalaci krepového papíru, který představoval potůček, nebo při výrobě mostu z větviček. Činnost byla vedena tak, že je jí účastnil pouze ten, kdo chtěl a kdo měl nějaký nápad. Ostatní děti buď pomáhaly přebírat přinesené přírodniny, pozorovaly tvorbu, nebo si hrály s lesními zvířaty, která se poté instalovala do hotového lesa. Napodobeninu lesa jsme poté vystavili na chodbě za oknem, kde sloužila jako dekorace.

Fotografie:

Obrázek 4 Výroba zmenšeniny lesa z přírodního materiálu

Metodický list č. 5

Téma/Námět: Zamrzlý mráček

Zařazení do tematického bloku: Počasí

Přírodní materiál použitý ve výtvarné činnosti: sůl

Charakteristika metodického listu:

Metodický list byl zaměřený na výrobu zimního mraku. K jeho realizaci byly použity anilinové barvy a tuž, které děti následně sypaly solí. Hlavním cílem bylo zkoumat reakci různě velkých krystalků soli s barvou a vodou.

Výchovně vzdělávací cíle

Obecný cíl:

- rozvoj jemné motoriky
- procvičení špetkového úchopu
- rozvoj kladného vztahu k přírodě pomocí práce s přírodním materiálem.

Konkrétní cíl:

- vytvoření barevného podkladu
- vytvoření zimního mraku pomocí zapouštění barev do vlhkého podkladu a reakce vody se solí
- zkoumat a pozorovat, co se stane, pokud vlhký podklad posolíme.
- pozorovat rozdílný výsledek při požití jemné a hrubozrnné soli

Výtvarný problém:

- zapouštění barev do vlhkého podkladu
- vytvářet barevné skvrny na podkladu
- experiment s vlhkým podkladem a solí

Technika: zapouštění barev do vlhkého podkladu

Pomůcky: sůl (2 druhy – klasická kuchyňská, mořská hrubozrnná), anilinové barvy, tuš, štětce, kelímky s vodou, bílé čtvrtky, šablona mraku

Časová dotace: 25 minut

Nárok na prostor: stolečková část třídy, venkovní prostory

Doporučená věková skupina: 4 a více

Motivace a přecházející činnosti:

Postup:

- Rozdáme čtvrtky, na které si děti nakreslí jednoduchý tvar mraku, který si poté si vystříhnou
- Naneseme na část čtvrtky vodu. Štětce namočíme do barvy, kterou následně zapouštíme do vlhkého podkladu. Takto postupujeme po částech, aby voda na čtvrtce neuschla, a vždy jednotlivé části posypeme solí dle vlastního výběru.
- Děti pozorují, jak působí sůl na barvu.
- Takto se pokračuje v činnosti, dokud není barvou zaplněný celý mrak. Poté se dá hotová práce uschnout.

Reflexe:

Následující den, kdy byly výtvarné práce již zcela suché jsme si s dětmi sedli do kruhu a prohlíželi jsme si obrazce, které na čtvrtce vznikly. Zkoumaly jsme strukturu solí, která se na čtvrtce částečně rozpustila a poté zaschla. Povídali jsme si s dětmi o tom, proč sůl s vodou a barvou reagovala takto a vysvětlila jsem jim, že podobně funguje například solení silnic a chodníků, kdy do sebe sůl natáhne vlhkost, snižuje se teplota tání a tím dochází k tání ledu.

Zhodnocení činnosti: Činnost probíhala v prostředí mateřské školy. Děti jsem rozdělila podle věku na starší a mladší. Každá skupina dětí seděla u jiného stolečku, kde měla připravený materiál k práci. Mladší děti (2–3 roky) pracovaly s modrou tuší, zatímco starší děti měly k dispozici anilinové barvy v modrých odstínech. Toto rozdělení jsem udělala zejména kvůli náročnosti práce s anilinovými barvami, kdy se musí barva naředit vodou a při kontaktu s oblečením nelze vyprat. Dětem jsem na začátku činnosti vysvětlila, jak mají s barvou pracovat. Aby sůl fungovala tak, jak má, je velmi důležité použít dostatečně naředěnou barvu, která se musí posypat solí dříve, než zaschne. Mladším dětem jsem s činností musela trochu pomoci, protože se plně věnovaly natírání barvy a zapomínaly ji sypat solí, nebo si naopak užívaly práci se solí a sypaly ji po celé čtvrtce, aniž by na ní byla barva. Starším dětem šla práce bez problému.

Po dokončení činnosti, kdy si šly děti hrát do vedlejší místnosti, přišly za mnou dvě holčičky, které chtěly ze soli dále tvořit. Vzhledem k tomu, že zbylo velké množství mořské soli, napadlo mě vytvořit dekorativní sklenici, ve které bude sůl v několika vrstvách s tím, že každá vrstva bude mít jinou barvu. Dětem jsem tedy vždy odsypala sůl do mističky, kam si nakapaly jimi zvolenou barvu, zamíchaly tak, aby se sůl obarvila a nasypaly ji do sklenice.

Metodické poznámky:

- Při práci s anilinovými barvami je třeba dbát zvýšené pozornosti. Pokud nemají děti pracovní zástěry, musíme být opatrní, aby nedošlo ke kontaktu s oblečením.
- Činnost je vhodná spíše pro děti předškolního věku.
- Pokud se činnost prování s mladšími dětmi, je třeba individuální práce.
- Vzhledem k tomu, že při činnosti vzniká velký nepořádek, bylo by lepší provádět ji venku, pokud je to možné.

Fotografie:

Obrázek 5 Zapouštění anilinových barev do vlhkého podkladu a solení

Metodický list č. 6

Téma/Námět: Barevný vesmír

Zařazení do tematického bloku: planety, vesmír

Přírodní materiál použitý ve výtvarné činnosti: maliny, borůvky, koření (kari, červená paprika, kurkuma)

Charakteristika metodického listu:

Výchovně vzdělávací cíle:

Cílem metodického listu je vytvoření společné práce s využitím přírodního materiálu. Činnost se zaměřuje na malbu přírodními pigmenty, které získáme smícháním vody a koření a rozmělněním lesního ovoce.

Obecný cíl:

- vyzkoušení a pochopení výtvarné techniky – malba přírodním materiálem
- rozvoj jemné motoriky
- rozvoj tvořivosti a fantazie u dítěte
- rozvoj kladného vztahu k přírodě pomocí práce s přírodním materiálem.

Konkrétní cíl:

- vytvoření barevného podkladu
- vytvořit si vlastní planetu malbou na čtverku s využitím koření
- vznik jedné hromadné práce všech dětí – Vesmír
- mít povědomí o možnosti získávání barevných pigmentů z přírodních materiálů

Výtvarný problém:

- uspořádání planet na černý podklad
- využití přírodních materiálů jako zdroj barevných pigmentů
- experimentovat s barvou získanou z přírodních materiálů
- hledání barevně zajímavé kompozice

Technika: malba přírodním materiálem, koláž

Pomůcky: balicí papír, bílé čtvrtky A4, přírodní materiál (maliny, borůvky, různé druhy koření, květy a listy rostlin), lepidlo, nůžky, štětce, kelímek s vodou, černá tempera

Časová dotace: cca 2x30 minut

Nárok na prostor: stolečková část třídy

Doporučená věková skupina: 4 roky a více

Motivace a předcházející činnosti:

- Básnička *Planety*
- Písnička: *Chválím tě Země má*

Postup:

- Společně s dětmi natřeme velký kus balicího papíru neředěnou černou barvou a necháme zaschnout.
- Po zaschnutí černé barvy na papíru si trochu naředíme bílou nebo žlutou temperu, do které namáčíme štětec a pomocí klepaní štětce o prst (nebo šviháním štětce), stříkáme barvu na černý podklad.
- Každé dítě dostane bílou čtvrtku o velikosti A4, na kterou pomocí štětce nebo drcením přírodnin nanášíme získanou barvu.
- Po zaplnění celého prostoru barvami necháme čtvrtku zaschnout.
- Po zaschnutí si na barevném podkladu zvolíme zajímavou kombinaci barev vystříhneme planetu (libovolně velkou).
- Hotovou planetu si každý nalepí na předem připravený balicí papír, čímž vznikne náš společný vesmír, ve kterém má každé dítě svou planetu.

Reflexe:

- Každé dítě by na konečné společné práci předvedlo svou planetu. Každý mohl říct, kdo na jeho planetě žije, jak planeta vypadá. Jestli tam je teplo, zima, zda tam žijí i lidé atd.
- „Bavila vás tato činnost?“
- „Co vás bavilo nejvíce?“
- „Jaký přírodní materiál jste použily? Jaká barva se vám líbila nejvíce a z jakého přírodního materiálu jste ji získali?“

Hodnocení:

- Dařilo se dětem experimentovat s barvou?
- Šlo dětem bez problému získat barvu z přírodních materiálů a následně ji přenést na čtverček?

Metodický list č. 7

Téma/Námět: Kouzelné dračí vejce

Zařazení do tematického bloku: Pohádky

Přírodní materiál použitý ve výtvarné činnosti: smrkové šišky

Charakteristika metodického listu:

Metodický list je zaměřený na práci s přírodním materiálem, a to konkrétně smrkovou šiškou. Cílem tohoto metodického listu je vyrobit dračí vejce pomocí otisku struktury smrkové šišky.

Výchovně vzdělávací cíle

Obecný cíl:

- rozvoj dětské tvořivosti a fantazie
- rozvoj jemné motoriky
- rozvoj kladného vztahu k přírodě pomocí práce s přírodním materiálem.

Konkrétní cíl:

- vyzkoušet a pochopit princip výtvarné techniky – otisk struktury přírodního materiálu
- vytvořit barevnou plochu pomocí tisku nanesené barvy z povrchu šišky na barevnou čtvertku
- procvičení správného úchopu štětce
- experimentovat s barvou

Výtvarný problém:

- použití techniky tisku z výšky
- nanášení barev pomocí štětce na povrch šišky
- individuální zvolení barev
- hra s barvou, míchání barev (před nánosem i na přímo na povrchu šišky)
- hledání barevného detailu
- zkoumání struktury otisku šišky

Technika: Otisk přírodniny

Pomůcky: bílé čtvrtky A4, temperové barvy, smrkové šišky, štětce, nůžky

Veškeré pomůcky připraví učitelka předem před zahájením aktivity. Smrkové šišky si mohou děti nasbírat samy při společné procházce.

Časová dotace: 2x30 minut

Nárok na prostor: stolečková část třídy

Doporučená věková skupina: 4-6 let

Motivace: Pohádka (vlastní tvorba)

V jednom hlubokém pohádkovém lese byla ve skále velká jeskyně. V té jeskyni žil pan Drak s paní Dračicí. Oba byli moc hodí a nikdy by ani mouše neublížili. Ale i přesto se jich některé pohádkové bytosti bály a nechtěly se s nimi kamarádit. Drakům kvůli tomu bývalo někdy moc smutno. Jednoho dne ale dostala Dračice nápad! „Nebylo by hezké, kdyby tu s námi žilo nějaké malé, roztomilé Dráčátko? To by tu bylo hned veseleji!“ řekla. „To je ale dobrý nápad!“ zaradoval se Drak. A tak čekali a čekali, jenže Dračice pořád ne, a ne snést vejce. Drakovi to bylo líto, a tak ho napadlo, že poprosí o pomoc starou známou čarodějkou Moko.

Jednoho dne vstal brzy ráno, protáhl si pořádně křídla a letěl přes celý les až ke staré chaloupce, kde bydlela Moko. Hodná čarodějka si vyslechla dračí trápení a slíbila, že drakům pomůže. Šla k nejbližšímu smrku a utrhla z něj šišku, nad kterou zašeptala krátké kouzlo. Podala šišku Drakovi a řekla „Odteď je tato šiška je kouzelná. Když na ní bude Dračice sedět tak, jako na sedí ptáci na svých vajíčkách, brzy se promění v opravdové dračí vejce. A když se o vajíčko budete hezky starat a bude v teple, později se vám z něj vylíhne krásný malý dráček.

Drak čarodějce poděkoval a rychle letěl zpět k jeskyni za svou Dračicí, aby ji všechno řekl. Draci udělali vše, co jim čarodějnice poradila. A opravdu se stalo přesně tak, jak jim bylo slíbeno. Zanedlouho se šiška proměnila ve dračí vejce a o pár týdnů později se z vejce vyklubalo malé Dráčátko. Křídla mělo velká po tatínkovi a ostnatý ocas po mamince.

Postup:

- Nejprve dětem přečteme pohádku o dracích jako motivaci.
- Na každý stůl připravíme ošatku s několika smrkovými šiškami (více šišek, než dětí). Děti si samy zvolí, jaká šiška (případně šišky) se jim líbí a s jakou chtějí pracovat.
- Dále připravíme také štětce, temperové barvy a čtvrtky.

- Navrhne dětem, že barvy mohou libovolně míchat a experimentovat s nimi.
- Děti nanášejí temperové barvy dle vlastního výběru na povrch šišky a poté barvu tisknou po celé ploše čtvrtky.
- Po zaschnutí barevného podkladu si děti vyberou pro ně zajímavou barevnou kompozici, kam si tužkou nakreslí obrys vejce.
- Následně vejce vystříhnou.

Reflexe:

- Na závěr instalace dračích vajec kolem plyšového draka.
- Společné prohlédnutí dračích vajec.
- Děti mohou vymyslet, jaký by měl jejich drak vlastnosti, až by se vylíhl (zda by byl hodný, zlý, co by rád dělal, s jakými pohádkovými bytostmi se kamarádil atd.)

Hodnocení:

- Vyzkoušet a pochopit princip výtvarné techniky – vyzkoušely si děti tuto techniku? Bavila je tato činnost? Jak se jim práce dařila?
- Vytvořit barevnou plochu pomocí tisku nanesené barvy z povrchu šišky na barevnou čtvrtku – Byla potištěná celá plocha čtvrtky? Nebylo pro děti moc náročné zaplnit celou plochu?
- Procvičení správného úchopu štětce – během práce kontrola a oprava úchopu štětce.
- Experimentovat s barvou – experimentovaly děti s barvou? Použily hodně barev? Mělo vejce pouze jednu barvu? Použily pouze nabízené barvy, nebo mícháním barev vytvořily vlastní odstíny?

8.4 Celková reflexe a diskuse

Výtvarné a tvořivé činnosti jsou pro děti předškolního věku velmi důležité a měly by být alespoň v malé míře součástí každého dne. Při výtvarných činnostech je velmi důležité dbát na individualitu jedince a jeho schopnosti, abychom ho neomezovali, nebo neměli přehnané nároky. Měli bychom dát dětem možnost sebevyjádření pomocí výtvarných činností, možnost kreativně tvořit, zkoumat materiál a jeho vlastnosti. Díky tomu pak bude pro dítě prožitek z tvorby mnohem hlubší, neboť bude moci objevovat samo sebe a vyjadřovat své vlastní pocity a přání, nikoliv přání autority. Při tvorbě metodických listů jsem se tyto podmínky snažila co nejvíce zohlednit.

Metodické listy jsem musela před realizací pozměnit, neboť jsem je ověřovala v mateřské škole, kde jsou nejsou děti rozděleny podle věku. Musela jsem tedy vybírat a vymýšlet takové aktivity, které budou vhodné pro děti od 2 do 6 let. U některých činností se mi to povedlo více, u některých méně. Díky této zkušenosti jsem však mohla upravit v metodických listech doporučenou věkovou skupinu podle toho, jak to různě staré děti zvládaly.

Při realizaci činností s v mateřské škole jsem nabyla dojmu, že děti mívají často problém pracovat samostatně podle sebe. Každou chvíli za mnou přišlo nějaké dítě a ptalo se mě, zda dělá jistou činnost správně. Děti měly potřebu být neustále ujišťovány v tom, že práci dělají dobře a že se jim práce daří (a to nejen při výtvarných činnostech). Většina dětí se stále vyžadovala pochvaly. Snažila jsem se jim tedy vysvětlit, že důležité je, aby se výsledek líbil jim a že není jasně určené co je dobře a co ne. Pokud to chtějí zkusit, ať to zkusí a potom zjistí, zda jsou s tím takto spokojené nebo ne.

Na práci s přírodním materiálem byly děti v mateřské škole zvyklé, takže většinu přírodnin znaly a už s nimi v minulosti pracovaly. Díky hezkému počasí jsme měli možnost provádět některé činnosti venku.

Pokud bych měla vybrat, která činnost z metodických listů dle mého názoru zaujala děti nejvíce, byla to zřejmě výroba ptáčků, na které se lepilo barevné peří. A to i přes to, že se jednalo o velmi jednoduchou a rychlou činnost, při které děti pouze stříhaly a lepily. Barevné peří je velmi zaujalo. Stále měly potřebu si s ním hrát, pozorovat ho, foukat do něj, nebo z něj vedle sebe skládaly různé kombinace barev.

9 Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá využitím přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v mateřské škole. Je rozdělena na tři části, a to na část teoretickou, výzkumnou a praktickou.

V teoretické části bakalářské práce se nachází rešerše odborné literatury a jsou zde sepsány základní pojmy týkající se tématu. Tato část mi pomohla pochopit, jak správně postupovat při přípravě a tvorbě metodických listů a v čem jsou důležité výtvarné činnosti v mateřské škole. Dále jsou zde sepsány druhy přírodních materiálů a techniky, při kterých se dá tento materiál používat, jak s ním pracovat a co je při práci s ním důležité. Všechny tyto informace mi byly užitečné při realizaci činností v mateřské škole.

Výzkumná část probíhala metodou dotazníkového šetření a jejím cílem bylo zjistit současný stav využívání přírodních materiálů ve výtvarných činnostech v mateřských školách. Tuto metodu jsem volila z důvodu možnosti oslovení většího počtu respondentů a rychlého sběru odpovědí. Byly zde stanoveny čtyři předpoklady. Tři z nich se potvrdily úplně, poslední částečně. Celkově však bylo z dotazníkového šetření zjištěno, že dotazované učitelky a učitelé mateřských škol využívají přírodní materiál při výtvarných činnostech, bez ohledu na to, jak kde se mateřská škola nachází, a to ve většině případů častěji jak jednou měsíčně.

V praktické části jsem vytvořila vlastní soubor výtvarných úkolů, které jsem následně zpracovala do podoby metodických listů, většinu z nich ověřila v praxi a pomocí fotografií zdokumentovala. Ověřování probíhalo v soukromé mateřské škole, kde byla pouze jedna heterogenní třída. Činnosti tedy musely být upraveny tak, aby je zvládly děti od 2 do 6 let. Náměty metodických listů byly přizpůsobeny týdenním tématům, která se v dané mateřské škole zrovna probírala. Před zahájením samotné činnosti tedy vždy proběhly aktivity zabývající se daným tématem, které zároveň sloužily jako motivace k výtvarné práci. Tyto činnosti jsem ve většině případů vymýšlela a vedla taktéž já, takže jsem na jejich základě stavěla následující postupy. Na závěr metodických listů, které byly ověřeny v praxi, je sepsáno hodnocení činnosti.

I přes to, že tyto aktivity byly navrženy pro danou skupinu dětí, myslím si, že při drobnějších úpravách mohou být použity pro různé věkové skupiny dětí a témata, nebo posloužit jako inspirace pro pedagogy.

Literatura

- BEAN, R., 1995. Jak rozvíjet tvořivost dítěte. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178035-9.
- DOBRORUKOVÁ J., DOBRORUKA L., 2001. Malá tajemství přírody. 2., přeprac. vyd. Praha: Albatros. ISBN 80-000-0952-8.
- FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E., 2007. Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí: náměty k RVP pro předškolní vzdělávání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-323-9.
- GAVORA, P., 2010. Úvod do pedagogického výzkumu. Vyd. 2. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HAZUKOVÁ, H., 2011. Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání. 1. vyd. Praha: Dr. Josef Raabe, s.r.o. ISBN 978-80-87553-30-5.
- HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA, P., 1943. Didaktika výtvarné výchovy I. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-368-5.
- HLAVSA, J., 1986. Psychologické metody výchova k tvořivosti. Praha: SPN.
- JANČAŘÍKOVÁ, K., 2017. Činnosti k rozvíjení přírodovědné gramotnosti. 1. vyd. Praha: Dr. Josef Raabe, s.r.o. ISBN 978-80-7496-327-8.
- JANČAŘÍKOVÁ, K., 2010. Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání. Praha: Josef Raabe, s.r.o. ISBN 978-80-86307-95-4.
- KICKBUSCH A., RITTER U., STEINMEYER M., 2006. Tvoříme z přírodních materiálů: nejhezčí nápady pro šikovné ruce. Vyd. 1. Alpress. ISBN 80-736-2305-6.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. Vývojová psychologie. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.
- LEBLOVÁ, E., 2012 Environmentální výchova v mateřské škole. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-802-6200-949.
- LOKŠOVÁ I., LOKŠA J., 2003. Tvořivé vyučování. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 80-247-0374-2.
- MÁCHAL, A., 2000. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek Brno. ISBN 80-902954-0-1.

NÁDVORNÍKOVÁ, H., a spol., 2014. Rozvíjíme vnímání a tvořivost dětí. 1. vyd. Praha: Dr. Josef Raabe, s.r.o. ISBN 978-80-7496-163-2.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 2003. Pedagogický slovník. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.

SLAVÍK, J., 2011. Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefietiky 1. Díl. 2. vyd. Praha: UK Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-498-3.

SLAVÍKOVÁ, V., HAZUKOVÁ, H., SLAVÍK, J., 2010. Výtvarné čarování: artefietika pro předškoláky a mladší školáky. 2., upr. vyd. Úvaly: Albra (redakce SPL-Práce). ISBN 978-80-7361-079-1.

THOROVÁ, K., 2015. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.

UŽDIL, J., RAZÁKOVÁ, D. 1996. Metodika výtvarné výchovy na mateřské škole: učební text pro 3. ročník pedagogických škol pro vzdělání učitelek mateřských škol. 4., upr. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Učebnice pro pedagogické školy.

UŽDIL, J., 2002. Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte. 5. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-599-7

VONDROVÁ, P. 2006. Tvoříme z přírodních materiálů: land-art pro děti. 1. vyd. Brno: Computr [i.e. Computer] Press. ISBN 80-251-1183-0.

VONDROVÁ, P., 2001. Výtvarné techniky pro děti: hry a výtvarné činnosti pro děti ve věku od 4 do 9 let. Vyd.1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-583-0.

Internetové zdroje

MŠMT., 2018. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online] Praha: Výzkumný ústav pedagogický, [cit. 2018-04-05] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-od-1-1>

MUDr. SRNSKÝ., P. 2007. *Červený kříž* [online], [cit. 2019-06-27]. Dostupné z: <https://www.cervenkykriz.eu/cz/edicepp/PP-u-deti.pdf>.

Seznam příloh:

Příloha A – Ukázka dotazníku

Příloha B – Fotografie k metodickému listu č. 1

Příloha C – Fotografie k metodickému listu č. 2

Příloha D – Fotografie k metodickému listu č. 3

Příloha E – Fotografie k metodickému listu č. 4

Příloha F – Fotografie k metodickému listu č. 5

Seznam obrázků v přílohách:

Obrázek 6 – Výtvarné práce „Rozkvetlá louka“

Obrázek 7 – Výtvarné práce „Voňavé překvapení“

Obrázek 8 – Výtvarné práce „Ať ti ptáčku není zima“

Obrázek 9 – Výtvarné práce „Naše lesní království“

Obrázek 10 – Výtvarné práce „Zamrzlý mráček“

Příloha A – Ukázka dotazníku

- 1) V jakém prostředí se nachází mateřská škola, ve které pracujete?
 - Vesnice (do 3000 obyvatel)
 - Město (3000 – 100 000 obyvatel)
 - Velkoměsto (více jak 100 000 obyvatel) okraj města
 - Velkoměsto (více jak 100 000 obyvatel) střed města, sídliště
- 2) Využíváte v mateřské škole přírodní materiál při výtvarných a tvořivých činnostech?
 - ano
 - ne
- 3) Jak často mají děti možnost práce s přírodním materiálem?
 - každý den
 - více jak jednou týdně
 - jednou týdně
 - více jak dvakrát měsíčně
 - přibližně jednou měsíčně
 - méně jak jednou měsíčně
- 4) V jakém ročním období využíváte přírodní materiál nejvíce? Vybranou odpověď prosím zdůvodněte.
 - jaro
 - léto
 - podzim
 - zima
- 5) Jaký přírodní materiál používáte ve výtvarných činnostech nejčastěji? (otevřená odpověď)
- 6) Jaká je dle Vašeho názoru největší výhoda využívání využití přírodního materiálu pro práci s dětmi v mateřské škole?
- 7) Mají děti možnost nasbírat si přírodní materiál k následné práci samy?
 - ano
 - ne
- 8) Skladujete v mateřské škole přírodní materiál k dalšímu použití?
 - ano
 - ne
- 9) Jakým způsobem uchováváte přírodní materiál? (otevřená odpověď)

Příloha B – Fotografie k metodickému listu č.1

Obrázek 6 – Výtvarné práce - "Rozkvetlá louka"

Příloha C – Fotografie k metodickému listu č. 2

Obrázek 7 – Výtvarné práce "Voňavé překvapení"

Příloha D – fotografie k metodickému listu č. 3

Obrázek 9 – Výtvarné práce „Ať ti ptáčku není zima“

Příloha E – fotografie k metodickému listu č. 4

Obrázek 10 – Výtvarná práce "Naše lesní království"

Příloha F – fotografie k metodickému listu č. 5

Obrázek 11 – Výtvarné práce „Zamrzlý mráček“